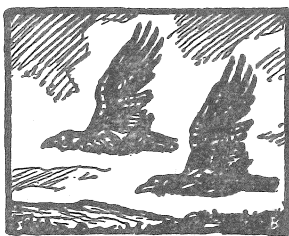

VÅR FÅGELVÄRLD

☙ SVERIGES ☙
ORNITOLOGISKA
FÖRENING
☙

ÅRG. 5

1946

NR 3

INNEHÅLL:

S. LINDROTH: Ett bidrag till frågan om gråtrutens (*Larus argentatus* PONTOPP.) ställning som marin relict i våra insjöar s. 97. — N. DAHLBECK: Hägerstammens storlek i Sverige under åren 1941 och 1943 s. 114. — B. BERZINS: Något om Lettlands måsfåglar s. 119. — B. HOLM: Ornitologiska notiser från Norrbottens län s. 125. — Meddelanden: 1. Vattensångare (*Acrocephalus paludicola* VIEILL.) iakttagen vid Ölands södra udde s. 131 — 2. Främmande föremål i bo av gräsand (*Anas platyrhynchos* L.) s. 132 — 3. Några anteckningar rörande tofsvipans (*Vanellus vanellus*) vårsträck i Skåne år 1941 s. 133 — 4. Mindre strandpiparens (*Charadrius dubius curonicus* GM.) spel och läten s. 135 — 5. Videsparvens (*Emberiza rustica* PALL.) sång s. 136 — 6. Häckning av tofsvipa (*Vanellus vanellus* L.) i Haparanda s. 136 — 7. Iakttagelser av stenknäcker i Uppsala s. 136 — 8. Högt beläget bo av gärdsmyg (*Troglodytes troglodytes* L.) s. 136 — 9. Två kullar av trädpiplärka i samma bo s. 137 — 10. Kornknarr i Jämtland s. 137. — Litteratur s. 139. — Föreningsnotiser s. 140. — Rättelse s. 144.

STOCKHOLM

SVERIGES ORNITOLOGISKA FÖRENING

Ordförande: Professor SVEN EKMAN, Uppsala.

Vice ordförande och sekreterare: Docent GUNNAR SVÄRDSON, Traneberg.

Skattmästare: Kamrer ELIS WIDE, Stockholm.

Övriga styrelseledamöter: Folkskollärare SIGFRID DURANGO, Täby; fil. lic. LARS FAXÉN, Uppsala; direktör VICTOR HASSELBLAD, Göteborg; häradsskrivare BJÖRN HOLM, Kiruna; författaren ERIK ROSENBERG, Almby; amanuens GUSTAF RUDEBECK, Lund.

Föreningens adress: Box 19081, Stockholm 19. Postgirokonto 19 94 99.

Förfrågningar rörande föreningens verksamhet samt i ornitologiska ämnen kunna även riktas direkt till sekreteraren. Korrespondens rörande föreningens lånebibliotek kan även ställas direkt till föreningens bibliotekarie, fil. stud. CARL EDELSTAM, Karlavägen 9, Stockholm.

Medlemsavgifter äro för ständiga medlemmar kr. 100:— samt för årligt betalande medlemmar kr. 6:—.

Föreningens ombud äro i Danmark Dr phil. POUL JESPERSEN, Enighedsvej 6 D, Charlottenlund, i Finland docenten baron LARS VON HAARTMAN, Zool. Inst., Universitetet, Helsingfors samt i Norge stud. real. SVEIN HAFTORN, Frydenbergsgate 8, Drammen.

VÅR FÅGELVÄRLD

Redaktör och ansvarig utgivare: ULF BERGSTRÖM, tillika föreningens arkivarie.

Redaktionsutskott: Amanuens GUNNAR OTTERLIND, Zool. Inst., Lund samt docent GUNNAR SVÄRDSON, Traneberg.

Distributör: Fil. dr ARNE LINDROTH, Nockebytorget 7, Nockeby.

Manuskript och notiser sändas direkt till redaktören (adress: Sturevägen 17, Stocksund). Förfrågningar rörande tidskriftens distribution samt adressanmälningar o. dyl. ställas direkt till distributören.

Prenumerationspris kronor 7:50; medlemmar erhålla tidskriften gratis.

Utkommer med 4 48-sidiga häften pr år.

Årgångarna 1—4 till salu hos sekreteraren; pris: årg. 1—3, kr. 4:— pr st., årg. 4 kr. 6:—.

Häfte 3 av Vår Fågelvärld 1943 önskas!

Vid en genomgång av tidskriftens föregående årgångar har det visat sig att blott ett fåtal ex. av ovanstående häfte finnas kvar. Då föreningen givetvis önskar kunna tillhandahålla så många fullständiga exemplar som möjligt av äldre årgångar för nytillträdande medlemmar och andra intresserade, är denna brist mycket kännbar, och härmed vädjas därför till envar som har något dylikt häfte som han ej har bruk för, att benäget insända detta till föreningens adress, box 19081, Stockholm 19, eller till distributören, fil. dr ARNE LINDROTH, Nockebytorget 7, Nockeby.

Ett bidrag till frågan om gråtrutens (*Larus argentatus* PONTOPP.) ställning som marin relik i våra insjöar

Av

STIG LINDROTH

Gråtrutens förekomst i svenska insjöar

Först skall endast påpekas att den bild av gråtrutens insjöförekomst som följande framställning kommer att ge är att anse som i flera avseenden bristfällig, inte endast så, att säkerligen åtskilliga häckplatser äro för mig okända och av den anledningen inte kunnat inflyta, utan även med avseende på de kända häckplatsernas ålder, d. v. s. hur långt tillbaka en kontinuerlig häckning på respektive lokaler kan följas. I vissa fall är det möjligt att ange en ungefärlig tidpunkt för den första koloniseringen av en sjö, i andra förlorar sig artens första uppträdande som häckande i ett ovisst fjärran. Dess historia kan ej med säkerhet följas, endast teoretiskt diskuteras.

De uppgifter, som nedan komma att lämnas, äro dels hämtade från litteraturen, dels ha de meddelats mig från olika personer i landet. I några fall har jag själv funnit insjöhäckande gråtrut.

Fynden komma att sammanföras landskapsvis, dock skola för enkelhetens skull Vänern, Mälaren, Hjälmaren och Vättern behandlas som fristående områden utan tanke på inom vilket landskap respektive gråtruthäckplatser där höra hemma.

Ingen hänsyn kommer att tas till att gråtruten förekommer i två former, dels huvudrasen (*Larus a. argentatus* med rödvita-gråvita fötter) med Bornholm som typlokal, dels en ras (*L. a. omissus* PLESKE med gula fötter) med typlokal Kaspiska havet.

Det första exemplaret av den gulfotade gråtruten sköts i maj 1919 av E. LÖNNBERG i Södermanlands skärgård. — Det skulle vara mycket intressant att ta upp denna fråga, men den får anstå tills vidare, då det förnärvarande ställer sig ogörligt att få in något större tillförlitligt material från våra insjöar.

Öland

I handböckerna (t. o. m. 1936) uppges, att gråtruten saknas som häckfågel på Öland på grund av att lämpliga lokaler saknas. År 1932 fann dock V. HASSELBLAD 2 par, som bodde på Knisa mosse, och B. ÖHRN uppger (1940), att den stundom häckar i träskan.

Gotland

Häckar enligt B. ÖHRN (1940) stundom i träskan.
Lina myr: »Häckar i enstaka par» (B. WAHLIN 1942).

Småland

N. och S. Bergundasjön } årligen häckande (WACKLIN hos SUNDSTRÖM 1887,
Helgasjön: } A. CARLSSON 1894).

Åsnen: 2 par häcka årligen. De ha häckat där, så länge fiskarna på trakten minnas (C. HÅKANSSON i brev 1945).

Möckeln: åtminstone 1 par häckar där sedan 8 år; 1942 häckade 2 par (G. SANDGREN i brev 1945, enl. R. ARONSSON).

Bolmen: Häckar enl. K. v. ESSEN (i brev 1945) troligen där.

Saljen: 1 par har häckat åtminstone 1944 och 1945, troligen längre tillbaka (R. JOHNSON i brev 1945).

Rusken: »Minst 3 par häcka» enl. iakttagelser 1941—43 (N. JAKOBSON 1945). 1946 häckade antagligen blott 1 par. Befolkningen håller efter den (A. LUNDERQUIST muntligen).

Hjorten: 1 par häckade 1942. Kullen förstördes. Därefter ha fåglarna ej syntts till mer i sjön (R. JOHNSON medd. 1945).

Ören: Den 6.6 1942 fann jag 3 gråtrutpar bosatta i norra delen av denna sjö. Bona lägo på hållar ute i sjöns bredaste del. Ören är en klarvattenssjö liksom Vättern. 1945 funnos trutarna kvar på samma lokaler; 1946 sågos 3 par (10.6), därav ett med ungar. Hur långt bosättningen går tillbaka är mig ej bekant. Både 1942 och 1945 under juni—juli har jag iakttagit gråtrutar (enstaka ex.) i den närbelägna Bunnsjön. Enl. R. SJÖHOLM (muntligt medd. 1945) ses arten höstetid och tidigt på våren i Bunn.

Enligt meddelande av K. v. ESSEN (1945) finner han det sannolikt att gråtruten häckar i flera av de stora smålandssjöarna.

Västergötland

Lerum: Nämnas däriifrån av C. O. BOTHÉN (1902). Intet säges dock om häkning.

Holmesjön: Var förr en häkningsplats för »stora skaror» grå- och havstrutar.

År 1938 sågs ett bo av gråtrut på en holme. Vid ett senare besök voro äggen sönderslagna. Efter detta år har trutar ej häckat i sjön (A. LARSSON i brev till P. HENRICI 1945).

Östergötland

Glan: Omkring 1870 häckade 2 par i denna sjö (ö. delen). (Enl. C. W. LUNDBORG 1897).

Järnlunden: åren 1913—15 häckade 1 par i sjön (D. HANNERZ 1920).

Åsunden: c:a 10 par häckade 1914 (D. HANNERZ 1920).

Roxen: gråtrutar, i regel endast yngre fåglar, visa sig ofta i sjön men häcka ej (A. HEDEBY 1925).

St. Regnen: den 27.7.1942 såg jag 1 gammalt exemplar där.

Det är ej uteslutet — snarare troligt — att gråtruten förekommer som häkfågel i fler östgötasjöar än de i litteraturen uppgivna, förslagsvis Sommen i söder samt Tisnaren och Hum i norr. I Tåkern uppträder den endast tillfälligt, sannolikt kommer den dit från Vättern.

Närke

Sottern: Sedan ungefär 15 år tillbaka häckar arten här (E. ROSENBERG i brev 1945).

Toften: 10 par häcka. Häkningen går tillbaka till omkring 1920. Säkert besöktes sjön tidigare av gråtrutar, då avståndet till Skagern blott är 12 km. Stammen har varit konstant i många år nu (M. MAGNUSSON i brev 1945).

Teen: 2 par häcka. Har häckat i sjön ett 10-tal år. Stammen har hållit sig konstant (M. MAGNUSSON 1945).

Svartån: i den del av ån, som ligger mellan föregående två sjöar, häckade 1 par 1943 (M. MAGNUSSON).

Skagern: Tydligt häckar den här. Om stammens storlek och ålder har jag mig intet bekant.

Varingen: År 1942 häckade 1 par. År 1941 sågs ungfåglar i sjön. Efter 1942 ha enstaka individer setts men häkning har ej mera konstaterats (A. EKLÖW i brev 1945).

Värmland

Ullvettern: 2 par häcka åtminstone sedan 1920. Inget år ha trutarna uteblivit (F. PERSSON i brev 1945).

Från de stora sjösystemen i v. Värmland (kring Arvika) har jag inga uppgifter om häkning (G. NYHLÉN i brev 1945).

Södermanland

Klemningen: Häckar (enl. L. BROBERG i brev 1945).

Likstammen: Häckar (enl. L. BROBERG i brev 1945).

Enligt L. BROBERG finns arten säkerligen i andra större sjöar i Gnestatrakten.

Y n g e n : Minst ett par har häckat åren 1944—1945, 3 par 1946 (medd. Bo ÖSTERLÖF).

B å v e n : Ett, ibland 2 par häckar på en liten ö vid Sofielund, Ludgo sn (B. von HOFSTEN i brev 1946).

Uppland

S ö d e r g i n n i n g e n : 1 par häckade 1924 liksom även under en följd av år tidigare (L. REUTERSWIÖLD 1924). I Ginningen tycks fortfarande häckning förekomma (A. & H. LUNDIN 1946).

Enl. O. v. ZEDLITZ är här fråga om huvudrasen.

N e d r e D a l ä l v e n : I fjärdarna NV Tärnsjö 1942 6—7 par.

T ä m n a r e n : 1940—41 3 par.

L u m p e b o s j ö n (Järlåsa sn): Ett par häckande 1938—39; försvunno sedan.

S t e n n ä s s j ö n (Järlåsa sn): Ett par häckade 1942—43.

V e l å n g e n (Björklinge sn): Två par från 1940.

G a v e l l å n g s j ö n (Fasterna sn): Tre par 1944.

E r k e n : Två bon funna 1942.

Alla uppgifter ovan A. & H. LUNDIN 1946. Enligt dem finnas antagligen flera gråtruthysande sjöar i n. Roslagen och i gränstrakterna mot Västmanland.

Dalarna

H o v r a n : 1 par har häckat de två senaste åren (J. PALM i brev 1945).

F l i n e s j ö n : av allt att döma häckade 1 par där 1945 (J. PALM).

D r ä c k e n : Häckade sannolikt i denna sjö 1939—40 enl. J. PALM.

Hälsingland

N. B r ä n n i n g e n : År 1930 häckade ett 10-tal par. År 1932 funnos 7 par kvar. Senare byggdes sommarstugor på bo-holmen, som då övergavs. Ännu häckar dock i samma sjö årligen 1—2 par.

S. B r ä n n i n g e n : årligen häckar 1 par.

S j ä l s t u g u s j ö n : år 1945 häckade 1 par. Trutarna ha i denna sjö häckat först under senare år.

B i l l i n g e n : 1 par häckar årligen numera.

J ä r v s j ö n : 1 par häckar årligen numera.

M a r m e n : 1 par häckar. Detta får oftast sin kull förstörd genom att det på våren genom Ljusnan tillrinnande vattnet ökar starkt och stiger över »bostenen» (alla uppgifter av N. H. HÖGLUND i brev 1945).

V ä x s j ö n } Enl. HEDBERG (meddelat av N. H. HÖGLUND 1945) häckade den
V a r p e n } mycket sparsamt i insjöar i Bollnäs sn före 1927. Efter detta
H ö l e s j ö n : } år skall han mer konstant uppträda som häckfågel i de sistnämnda sjöarna.

N. D e l l e n s j ö n : Häckar varje år i minst 1, ofta 2—3 par (J. PALM i brev 1945).

Jämtland

S t o r s j ö n : Häckning på Åsön sedan 3—4 år (L. STRINDBERG 1939). Måhända finnas flera häckplatser än den nämnda. Genom att omgivningen av Åsön användes av Frösö flygkår är det väl osäkert, om häckningen kommer att fortsätta.

Västerbotten

H o l m ö n : Häckar flerstädes vid insjöar på denna i Kvarken liggande ö (O. HOLM 1932).

K r o n ö r e n : Häckar på en grupp av öar intill Kronören i Nordmalings s:n i ett antal mindre tjärnar. Den största har en diameter av ca 250—300. Där bo 6—8 par, delvis mycket nära varandra. I de mindre tjärnarna häcka enstaka eller några par. Avståndet till havet är ungefär 700 meter (Enl. B. HAGLUND 1937 och i brev 1945). Enl. S. LARSSON (muntligt 1945) har kolonien flyttat till en närbelägen plats (av halvö-karaktär).

Lappland

I södra delen av Lappland äro gråtrutar iakttagna vid flera tillfällen (H. ZETTERBERG 1920 och 1925) vid de stora sjöarna nära norska gränsen. Från Sorsele och Mattaure föreligga iakttagelser bl. a. — Möjligen skulle den kunna ha häckat vid de större vattendragen (P. ROSENIUS 1939).

Även i norra Lappland (mot finska gränsen) äro ex. sedda (Pajala, Notasjärvi, Muonio, Kängämä m. fl. platser enl. JÄGERSKIÖLD & KOLTHOFF 1926).

T o r n e t r ä s k : Har av D. SJÖLANDER (muntligt meddel.) flera gånger under tiden 1908—1945 iakttagits (mer än en fågel samtidigt) i denna sjö på nordsidan under häckningstid. De höllo till vid strandlaguner där. Huvudrasen.

K a m a s j ä r v i : S. LARSSON (muntligt meddel.) har sett flera ex. (4 ungfåglar + 1 i övergångsdräkt) i denna sjö strax norr om Torne-träskområdet den 13.6 1938. Fåglarna voro sannolikt på tillfälligt besök.

Vättern

I spridda par uppges i handböckerna gråtruten bebo denna sjö.

En koloni fanns vid »Västra väggar» (M å k e b e r g e n) på Omberg (enl. v. PORAT 1916; år 1900 såg ROSENIUS kolonien där, men 1915 voro alla försvunna. Möjligt är att gråtruten senare återkom, ty lokalen figurerar i senare litteratur. Nu tycks arten dock vara borta enl. muntligt meddel. av LÖNNBERG 1932 hos RENDAHL 1936). LÖNNBERG (1929) anser att denna plats sannolikt varit bebodd »sedan urminnes tider».

I norra Vättern uppges ön J u n g f r u n som häcklokal (1902 enl. v. PORAT 1916); vidare holmen FJUK (ROSENIUS 1939). Båda ligga mellan Karlsborg—Motala. Enl. J. SJÖQUIST (i brev 1945) förekommer gråtruten i G r ä n n a, dock ej allmänt. Möjligen häckar den i enstaka exemplar där. Vid högt vattenstånd äro häckningsmöjligheterna ogynnsamma.

Söder om Gränna vid Gunneryd har den häckat åtminstone under 7 år (E. BOESTAD samt egna efterforskningar 1945). Bopplatsen utgöres av sten strax utanför stranden.

Enl. O. v. ZEDLITZ (1925) är det huvudrasen, som förekommer i Vättern.

Till det föregående skall ett tillägg göras. K. v. ESSEN har i brev (1945) meddelat att på Omberg »häckar årligen några få par, dock ej i koloni, som P. ROSENIUS framhåller».

Vid Jönköping uppehåller den sig numera vinter som sommar i stor mängd.

V ä n e r n

Gråtruten förekommer flerstädes häckande i Vänern, bl. a. vid Dalbosjöns norra och nordvästra kust enl. TENOW 1880. R. SÖDERBERG (1913, 1923) uppger Luröskären som häckplats.

Enl. D. SJÖLANDER (muntligen 1945) förekommer den på en hel del ställen i Vänern, t. ex. Kräcklingarna (vid Köpmannebro), Vänersnäs, Dettern.

Men den förekommer som häckfågel inte endast i den del av Vänern, som går under benämningen Dalbosjön utan även i själva Stor-Vänern. Så t. ex. häckar den på ett flertal platser i Kristinehamns skärgård, bl. a. Gossen eller Måkaln, Fallskären, Fallholmarna, Stora Rörkollran, Måkskär och Alvön. Uppskattningsvis mellan 15—20 par (E. NYQVIST i brev 1945).

E. ROSENBERG (1931) nämner gråtruten från Hygnsbotten vid Visnums Kil söder om Kristinehamn.

Enl. O. v. ZEDLITZ (1925) skulle vi ha att göra med huvudrasen även i Vänern.

H j ä l m a r e n

Gråtruten häckar i sjöns södra del (ALM 1917, enl. EKMAN 1922). Enl. A. v. PORAT (1925) häckar gråtrut i östra delen i ett och annat par.

Beträffande förekomsten i Hjälmarens har E. ROSENBERG (i brev 1945) påpekat, att den torde ha äldre anor. Vid Oset sågs den rätt sparsamt ännu för 20 år sedan. Därefter har stammen ökat starkt (är uppe i ca 200) och gråtruten hör nu till karaktärsfågeln. Någon häckning är det dock ej fråga om. Han finnes kvar så länge vattnet är öppet. Orsaken till uppgången av stammen vill ROSENBERG söka i att näringsförhållandena ha förbättrats — gråtruten provianterar numera huvudsakligen vid Örebro stads sopstation.

ROSENBERG omtalar (1939) en koloni på ett 10-tal par ute i Stor-Hjälmarens (Björköns).

M ä l a r e n

Västra delen: Enl. M. FLODERUS (1925) har gråtruten häckat vid Barkarö under flera år på 1920-talet.

I detta sammanhang kan nämnas att den gulfotade rasen *L. a. omissus* är sedd vid Fullerö och Barkarö (7.6 1919).

Mellersta delen: Åtminstone från slutet av 1890-talet har gråtruten häckat vid Ängsö (M. FLODERUS 1925).

Norrfjärden } säkra förekomster. På Mälar-Aspö vid Andala häckade
Gisselfjärden } 1939 minst 75 par (U. BERGSTRÖM i brev 1945).

Söderfjärden }
Ulvhällsfjärden } endast några få häckande par. Kring Lindön i
Segersjöfjärden } Överselö häckar den på en del ställen.

Grönsjöfjärden: Här är tillfinnandes Mälarens kanske största stam.

Antalet par äro fördelade på följande skär så (siffrorna gälla 1945 och äro mycket ungefärliga): V. Dövsjär: mindre än 10; Ö. Dövsjär: 50 (1944 omkr. 20); Kråkskären: 5; Hästen: 5; Våmben: 5; Yttersjär: 50—75 (1944 omkr. 100).

Kolonierna på Ytterskär och Ö. Dövsjärden äro — jämte den på Mälar-Aspö — måhända Mälarens största. En viss överflyttning har 1945 skett från Ytterskär till Dövsjärden. Dessa uppgifter ha lämnats av L. BROBERG (1945).

Östra delen: Gripsholmsfjärden: N. Långholmen: 10 par (20 par 1939 enl. KARVIK); S. Långholmen: 20—25 par; Prinsarna: 10 par (enl. KARVIK 10 par på L. Prinsen 1939). N. Högholmen: mindre än 30 par (c:a 25 par 1938 enl. R. BOLLVIK; minst 30 par 1939 enl. KARVIK). S. Högholmen: 5 par; Våmmen: 2 par; Hallonholmen: 5 par; Björkholmen: 2 par (1939 enl. KARVIK).

Tyngdpunkten är som synes förlagd i norr till Hög- och Långholmarna. Kolonien på Högholmen har minskat betydligt — troligen beroende på äggplockning. Dessutom förekomma enstaka par här och var kring stränderna. Uppgifterna ha lämnats av L. Broberg (1945). Siffrorna äro mycket ungefärliga.

En ökning av antalet häckande par har skett under senaste tid (P. ROSENIUS 1939).

Prästfjärden: Träbogrindar (vid Götön): 10 par; Hummelskären: 10 par; Kråkhölmén: 5 par; Rundskär: 5 par; Dansken: 15 par; Prästholmen: 10 par.

Siffrorna ungefärliga. Gråtrutén häckar rätt spritt. Några större förekomster finnes endast i n. delen. Uppgifterna lämnade av L. BROBERG 1945. Enl. ROSENIUS 1939 har under senaste tid en ökning skett av antalet par.

Hovgårdsfjärden: På skären v. om Degholmen i sundet mellan Munsö och Adelsö häckar gråtrutén (R. BOLLVIK i brev 1945).

N. Björkfjärden: i dess norra del vid inloppet till Ekolsundsviken häcka enstaka par på alla lämpliga öar och stränder (S.-E. FORSELIUS i brev 1945). Ekolsundsviken: enstaka par häcka vid Krägga (FORSELIUS 1945).

Ekoln: häckning vid Fredrikslund (enl. FORSELIUS, 1945). 1946 ingen häckning (FORSELIUS muntligen). Ett bo utanför Krusenberg 1938, 1939 ett par SO därom vid Blackholmen (A. & H. LUNDIN 1946). På sistnämnda plats ingen häckning de följande åren.

Gorran: 1—2 par ha i många år häckat på Stenholmen (enl. K. v. ESSEN 1941 häckar 1 par vid Sjö). Även 1946. Enstaka par torde häcka hela vägen ned till Nyborg i Stora Ullevifjärden, bl. a. några par på 2 klippöar v. om Arnö, dock ej häckning där 1946 (FORSELIUS medd. 1946).

Stora Ullevifjärden: vid Nyborg hittades 1945 1—2 bon. Några icke häckande fåglar uppehöll sig även där. Där har förut ej häckning skett. (FORSELIUS i brev 1945).

Skofjärden: troligen 1 häckande par (v. ESSEN 1941).

En tydlig expansion i nordlig riktning i Mälaren har de allra senaste åren kunnat förmärkas och ha våren och sommaren 1946 varit allmännare än t. ex. föregående år (FORSELIUS i brev 1945, 1946).

Som avslutning vill jag endast citera L. BROBERG (1945):

»Gråtrutén förekommer i Mälaren praktiskt taget överallt men är särskilt koncentrerad till de större fjärdarna, där den häckar dels enstaka, dels i några spridda större förekomster.»

Otvivelaktigt torde Mälaren ha den största insjöstammen av

häckande gråtrut. Betingelserna äro även utomordentliga. Strandlinjens längd blir genom den stora rikedom på öar och vikar avsevärd. Den enda sjö, som skulle kunna tävla med Mälaren med avseende på gråtrutfrekvens är Vänern, men de uppgifter som stå mig till buds därifrån ge icke intryck av motsvarande individrikedom.

Inte endast i vårt land förekommer gråtruten som insjöfågel.

I Danmark är den numera allmän i insjöarna.

I Norge häckar i Finnmarken (t. ex. Sydvaranger) ett och annat par även i insjöar flera mil från kusten (JÄGERSKIÖLD & KOLTHOFF 1926 enl. COLLETT, samt ROSENIUS 1939). Enl. LÖNNBERG (1929) skulle insjöhäckning av gråtrut i Norge endast förekomma i Finnmarken.

I Finland häckar gråtruten sällsynt i insjöar inuti landet i söder. Så i Loppis s:n (COLLIN 1885) och Kernala sjö i Janakkala s:n (JUSELIUS 1895). Något oftare bebor gråtruten insjöarna och mossarna närmare kusten: så i ett litet träsk i Sjundeå (Hortling), Vasatrakten (WRIGHT-PALMÉN), Munsala (CASTRÉN), Kronoby (KRANK) och på Karlö (SANDMAN), vid Kumo älv i Kokemäki, Kauvatsa, Hvittis och Kjulo socknar (LYDÉN, PALMÉN, SUOMALAINEN). Även på holmar i Ladoga häckar gråtruten. — I det inre av nordöstra Lappmarken häckar gråtruten vid Salmijärvi och ännu längre upp (WESSEL). (Uppgifterna äro hämtade ur JÄGERSKIÖLD & KOLTHOFF 1926). Enl. LÖNNBERG (1932) och RENDAHL (1936) förekommer den gulfotade gråtrutrasen (*L. a. omissus*) som häckfågel i inlandet i södra och östra Finland (t. ex. vid Lappträsk och Ilomants).

Gråtruten synes ha ökat i antal i hela Väst-Europa under senaste tid. Även i Sverige är denna tendens märkbar.

Gråtrutens ställning som marin relik

År 1935 (p. 164) säger E. LÖNNBERG beträffande gråtruten: »förekommer även vid några få insjöar, varest den måhända, åtminstone i vissa fall, möjligen kan antas vara en relik från forna tider, då dessa sjöar stodo i förbindelse med havet».

Redan år 1917 är LÖNNBERG inne på samma tankegång på tal om strandskatans (*Haematopus ostralegus*) och havstrutens (*Larus marinus*) förekomst i Vänern (p. 167): »Det slog mig att de måste båda vara relikter från den tid, då Vänern stod i öppen förbindelse

med havet.» I fortsättningen framhåller han: »Emellertid är det tydligt, att dessa båda nämnda fågelarter trots sina årliga vandringar och flyttningar äro såsom h ä c k f å g l a r lika mycket marina relikter som t. ex. hornsimpan (*Cottus quadricornis*). Men frågan kan utvidgas. Äro dessa båda arter de enda, som på detta sätt kvarstå såsom ett slags marina relikter och är Vänern det enda ställe i vårt land, där man kan tala om dylika.» LÖNNBERG nämner gråtrutten: »om den gäller då alldeles detsamma, som förut sagts om havstruten.» Men denna art finnes också enl. LÖNNBERG häckande på Ombergs Vätter-sida. »Alldenstund detta berg reste sig ur vattnet, även då det omgivande lägre landet täcktes av havet , skulle man kunna tänka sig, att denna gråtrutkoloni ägt bestånd på samma plats ända sedan denna avlägsna forntid.» På tal om dessa två trutarters häckning i Glan yttrar han vidare: »Visserligen ligger denna sjö ej så särdeles långt från en av det nutida havets inre vikar, Bråviken, men det oaktat torde den ovan givna tydningen såsom en reliktförekomst även i detta fall ej kunna utan vidare tillbakavisas, ty enligt tillgängliga uppgifter häcka de nämnda trutarna ej annorstädes i vårt land vid insjöar.»

Samma år 1917 kommenterar LÖNNBERG av G. KIHLEN meddelade häckningsuppgifter av havstrut i Yxsjön, Skärsjön och Lygnern i Göteborgs-trakten. Yxsjön och Lygnern ligga under MG (högsta marina gränsen), varför LÖNNBERG anser sig få bekräftelse på sitt tidigare gjorda uttalande. Skärsjön ligger ej under MG men helt nära det sen-glaciala havets strand »och kunde detta ha lockat havstrutarna dit». I Yx- och Skärsjöarna proviantera havstrutarna »i och vid havet såsom deras förfäder i otaliga generationer».

Senare (1925) utvidgar LÖNNBERG listan på relikta fåglar i det han anser rödbenan (*Tringa totanus*) i Vänern och Mälaren som möjlig marin relikt. »Genom analogier visande fåglarnas starkt konservativa förhållande vid sina gamla häckplatser, som ytterligare på senare tid blivit framlagda, torde denna hypotes snarast ha vunnit i styrka». Han medger dock att relikthypotesen inte bidrar till att förklara rödbenans förekomst på andra platser i inlandet.

I samband med att 1935—37 roskarlen (*Arenaria interpres*) befunnits häcka i Kristinehamns skärgård diskuterar LÖNNBERG ånyo (1938) Vänern som hysande marina fågelrelikter. Han yttrar: »Man kan svårligen tänka sig att roskarlen skulle ha funnits i Vänern någon längre tid, ty då borde den ha blivit upptäckt och omnämnd.»

Om fågeln däremot är förbisedd vill LÖNNBERG inordna den bland de andra marina relikterna. Härför skulle tala två förhållanden. Roskarlen förekommer som marin relik på Kirgissteppen »sedan den tid, då dit sträckte sig en bred havsarm ända från Medelhavet». Även strandskatan skulle förekomma som relik inom samma område. Han slutar: »Då det ej kan framställas några bevis¹⁾ för roskarlens relikta natur i nämnda fall, återstår ingen annan förklaring än att någon eller några fåglar av ifrågavarande art under sin flyttning på något sätt kommit på villovägar till Vänern samt trivts där så väl under de nya förhållandena att de senare återvänt och fortplantat sig.» Även skärpiplärkan (*Anthus spinoletta littoralis*) skulle enl. LÖNNBERG vara att räkna som relik i Vänern.

LÖNNBERG är den, som mest sysselsatt sig med fåglar som marina relikter. Hans lansering av flera marina relikter bland dem har ej okritiskt anammats av andra, som ägnat frågan sin uppmärksamhet. P. ROSENIUS (1939) yttrar sig med stor försiktighet: »Men liksom förhållandet är i utlandet, häckar gråtruten även i vårt land flerstädes vid invatten. En del av dessa häckplatser kunna måhända ursprungligen ha varit belägna vid den forntida förbindelsen mellan Östersjön och Västerhavet. Till sådana boplatser kunna dock på senare tider nyinvandringar ha ägt rum.»

ROSENIUS håller som synes vägen öppen för en andra möjlighet för att förklara insjöförekomsten.

EKMAN (1922, p. 270) yttrar på tal om havskustfaunans uppträdande i inlandet: »I analogi med förhållandet hos sötvattensfaunan skulle man måhända kunna känna sig frestad att förklara havsfåglarnas häckning vid insjöar såsom en reliktföreteelse, om nämligen sjöarna ifråga verkligen äro reliktsjöar, och denna åsikt har också funnit uttryck i litteraturen t. ex. beträffande havstruten (LÖNNBERG i Fauna och Flora 1917). Oavsett det vanskliga i att leda en relikthypotes i bevis beträffande så starkt kringströvande fåglar, så visa förhållandena i det nordligaste Skandinavien, där just havstruten jämte andra häckar i fjällsjöarna, att en bosättning vid insjöar icke nödvändigt behöver ha något att göra med reliktbildning.»

R. SÖDERBERG (1923) framhåller på tal om Vänern följande

¹⁾ Här sparrat av mig. Det kan tilläggas: för vilka fåglar kan man överhuvud få bevis i nämnda avseende?

(p. 102): »Emellertid är det enligt mitt förmenande mindre lyckligt att betrakta de häckande havsfåglaerna som relikta, snarare vore man frestad uppfatta dem som ett slags *semirelikt*¹⁾ element, vilkas närvaro här i varje fall icke säkert kan föras tillbaka på en bebyggelse under tidigare postglaciala skeden. Det visar bl. a. strandskatans förekomst. Hon har först i senare tid uppträtt som häckfågel och är nu ganska allmän som sådan. Däremot har tvivelsutan ännu i dag sjöarna i mellersta Sverige något kvar av den betydelse det forna mellansvenska sundet eller de djupa havsvikarna härstädes en gång ägde som öppen förbindelseled för vattenfåglar mellan öster- och västerhavet, ej minst under flyttningstiderna (märk de anträffade högarktiska vadarna).»

Härtill skall blott fogas att vintertid Vänern då och då får besök av ytterligare ett antal havsfåglar, t. ex. tordmule (*Alca torda*), tobisgrissla (*Uria grylle*), alkekung (*Alle alle*) och storskarv (*Phalacrocorax carbo*). Labben (*Stercorarius parasiticus*) har (SÖDERBERG 1923) häckat i Vänern på 1890-talet. Beträffande strandskatans ålder i Vänern delar LÖNNBERG ej SÖDERBERGS åsikt, att den skulle vara en sen invandrare. — Skräntärnan (*Hydroprogne caspia*) har också tidigare häckat i Vänern (EKMAN 1922).

I det föregående är nämnt, att hornsimpan som reliktt förekommer i bl. a. Vänern. Även laxen (*Salmo salar*) är en havstidsrelikt där. Den vandrar vid lektiden uppför Klarälven. För övrigt förekommer en del crustacéer som relikter i Vänern.

Även bland växterna har man sökt tolka vissa marina arters förekomst vid Vänerstranden såsom varande av reliktt natur, t. ex. *Triglochin maritima* och *Glaux* (J. ERIKSON 1917).

Vättern uppvisar vissa överensstämmelser med Vänern. Även den har en marin prägel. Ett stort antal havsfåglar har visat sig här mer eller mindre tillfälligt (se v. PORAT 1916). Ejdern (*Somateria mollissima*) har en gång häckat vid Hästholmen (OLSSON, Fauna och Flora 1915). Såsom varande en reliktsjö har Vättern även hornsimpa och crustacéer som relikter. Vidare ett par havsstrandväxter: *Carex arenaria* och *Elymus arenarius*. Vid Landsjön mellan Gränna och Jönköping växer *Scirpus maritimus*, en av den småländska växtvärldens gåtor. Den saknas i Vättern.

Innan jag ytterligare går in på gråtrutens relikttställning, skall något sägas om de sjöar den bebor i landet. I förstone skulle man

¹⁾ Spärrat av mig.

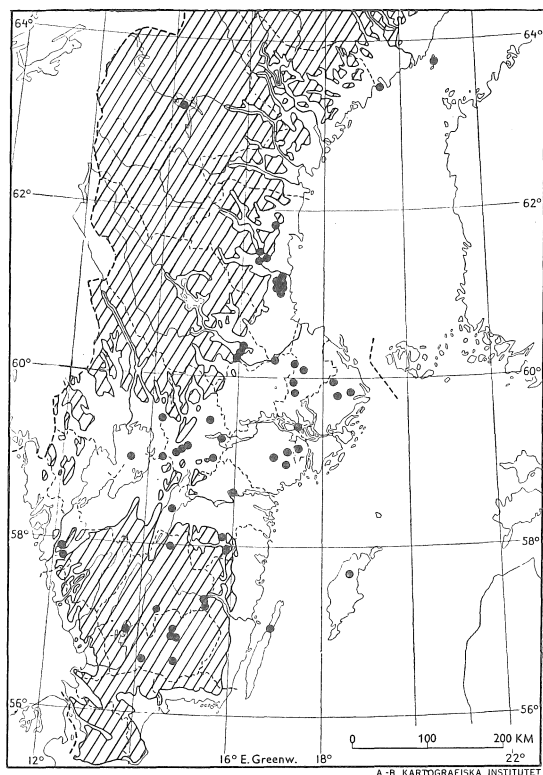
Ett skär: Ören, Småland, häckplats för 1 par gråtrutar (*Larus argentatus*). Boet brukar ligga t. h. intill den torra busken. Skäret brukar även vara häckplats för fiskmåsar (*L. canus*) och sädesärla (*Motacilla alba*)

vänta sig, att den endast trivs i stora vegetationsfattiga klara sjöar (tillgång till stora vattenytor med skär och holmar). För Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmaren och några andra stämmer detta mer eller mindre väl. Men ser man till Hälsinglands sjöar med häckande gråtrut bekräfta de knappast denna förmodan. Samtliga sjöar där ha som största diameter 5 km eller mindre (endast c:a 1.5 km hos Billingen). Ej större äro sjöarna i Dalarna. Flera av sjöarna i de två sistnämnda landskapen utgöra helt enkelt utvidgningar av Ljusnan respektive Dalälven. I Närke har den t. o. m. bott i Svartån mellan sjöarna Toften och Teen. Och vid Kronören i Nordmalings s:n bor gråtrut vid tjärnar (den största upp till 300 m i diameter) belägna 700 m från havet.

Någon särskild sjötyp kan knappast sägas vara genomgående. Måhända föredrar gråtruten dock sjöar med sparsam vegetation (skogssjöar) som t. ex. de småländska. Men Flinesjön i Dalarna och andra ge exempel på att grunda vegetationsrika sjöar (»fågelsjöar») kunna locka den till bosättning.

Något egentligt stöd för antagandet av gråtruten som marin relik kan alltså sjöarnas beskaffenhet inte ge.

Antalet sjöar med häckande gråtrut har, efter det LÖNNBERG först tog itu med frågan om arten som möjlig marin relik, stigit avsevärt. Fynden fördela sig från södra Småland upp i Norrland. Var den

Gråtrutens insjöförekomster i förhållande till högsta marina gränsen.

- häckning
- ||| land över högsta marina gränsen.

Varje prick anger en sjö med häckande gråtrutar, oberoende av antalet par eller häckningslokaler inom densamma.

nordligaste häckningsplatsen är belägen i verkligheten är för närvarande inte möjligt att säga. Vad inlandet beträffar föreligger uppgift om häckning i Jämtland (Storsjön). Men man bör nog räkna med möjligheten av nordligare bosättning.

Av största intresse är det att se hur de nu kända sjöarna med häckande gråtrut ligga i förhållande till MG. Det visar sig då att samtliga gråtruthysande sjöar — utom alla småländska och Storsjön i Jämtland — äro belägna under MG.

Mest intresserar oss de över MG liggande sjöarna. Vad först de småländska sjöarna beträffar så ligger Ören endast 6—7 km från havets högsta stånd vid Vätterstranden. Ören utgjorde en del av Baltiska issjön både vid tiden för dennas äldsta metakrona och första synkrona (= Planta-) stadium (enl. MUNTHE 1940).

Saljen ligger ungefär 3 mil från MG (vid Narfvetesjön) i n. ö. riktning. Saljen avvattnas numera den vägen till Emån.

Hjorten: MG ligger vid Virserum. Hjorten ligger endast ett par km härifrån. Möjligen har lokal issjö funnits i trakten.

Åsnen: har tidigare haft betydligt större omfattning. Den nådde ända upp över Asasjön och innefattade således Helgasjön och Bergundasjöarna. MG ligger rätt avlägset (nedom Blekingegränsen).

Möckeln: ligger likaså rätt långt från MG.

Bolmen: hade tidigare mycket större utbredning (Fornbolmen).

Vad slutligen Storsjön i Jämtland angår är avståndet till MG (vid Midskogsforsen) drygt 2.5 mil. Även denna sjö har genomgått en säregen utveckling.

Sjöarna under MG ha isolerats vid olika tidpunkter. Vättern t. ex. under Yoldiahavets sista tid. En kort tid tillhörde Vättern Ancylussjöns område. Insjön Vänern uppkom för bortåt 8.500 år sedan, då bergströsklarna vid Vänersborg höjde sig över havsytan. Under sin tidigaste insjötid gör Vänern skäl för namnet Storvänern. Den trängde långt upp i Värmlands älvdalar och utbredde sig över nutida slättland. Genom landhöjningen, som var starkare utmed sjöns norra sida, kommo områdena därstädes att isoleras från Vänern. I sänkorna kvarblevo sjöar, av vilka några än i dag genom sin reliktafauna vittna om forntida samhörighet med Vänern. Några havsfåglar från sjöar tillhörande det dåtida Storvänern känner jag inte till. Förekomsten av marina fåglar i dem skulle annars stärka reliktantagandet även om inte på något sätt vara det minsta avgörande för frågans lösning.

Mälaren isolerades från Östersjön först på 1100-talet. Ö. Svealand hör över huvud till våra senast ur havet stigna områden.

Även öarna utefter Västerbottens kust äro sena förvärv.

Skall man uppställa marina relikter måste man alltså för varje enskild lokal (sjö) ta i betraktande när denna definitivt avskars från havet. Först från den tidpunkten kan man tala om marin relik. Man har med andra ord att göra med relikter av olika ålder.

I Vänern skulle de marina djuren vara c:a 8.500 år gamla som relikter. I Mälaren endast omkring 800 år etc.

För att en art skall kunna anses som relikt inom ett område måste den ha bebott detta oavbrutet sedan reliktblivandet. Kontinuitet fordras således. Då det gäller fåglar kompliceras förhållandet däri-genom att dessa (samma individer och deras avkomma i generation efter generation) för varje år måste återvända till sin gamla häck-plats (sjö). Detta krav har man svårt att se fyllt av fåglarna. En sådan sträng, långvarig hemortstrohet vore högst märklig. Relikt-begreppet står och faller med denna. Detta är den viktigaste anled-ningen till att man i det längsta vill söka en annan — och mer sanno-lik — förklaring till gråtrutens häckning i insjöar. Likväl måste möjligheten lämnas öppen att förhållandena kunna te sig olika för skilda reliktsjöar.

EKMAN har (1915, p. 5) definierat reliktbegreppet så:

»En art är i en trakt en relikt, när dess förekomst blott kan för-klaras på så sätt, att den själv eller dess stamform kvarlämnades där under naturförhållanden, som numera äro främmande för ifrågava-rande trakt». ¹⁾

Det geografiska momentet måste vara det avgörande.

R. SÖDERBERG (1923, p. 102) vill tänka sig de i Vänern häckande havsfåglarna »som ett slags semirelikta element, vilkas närvaro här i varje fall icke säkert kan föras tillbaka på en bebyggelse under tidigare postglaciala skeden». Vad som avses med »semirelikt» synes oklart. Antingen är en art relikt (av något slag) inom ett område eller inte. Något mittemellan kan inte tänkas. Knappast kan i detta fall avses pseudo- (sekundo-) relikt (med det menar Ekman 1922, p. 279, en art som »endast som förutvarande relikt inom en närbelägen trakt kan ha haft möjlighet att uppnå det nya området»), ty från vilket reliktområde skulle Vänerns nuvarande havsfåglar ha invandrat?

Slutord

Svårt för att inte säga omöjligt synes det vara att bringa frågan om gråtruten som möjlig marin relikt i sjöar under MG närmare sin lösning.

¹⁾ »Eine Art ist in einer Gegend ein Relikt, wenn ihr Dasein nur so zu verstehen ist, dass sie selbst oder ihre Stammform dort unter Naturverhältnissen, die der fraglichen Gegend jetzt fremdartig sind, zurückgelassen wurde.»

Synbarligen är hela frågeställningen ofruktbar, då bärande skäl för reliktantagande aldrig kunna bringas i dagen. Antagandet vilar på alltför hypotetisk grund för att möjliggöra ett ställningstagande i någon riktning. Ändock kan man inte förbise *möjligheten* av att gråtruten kan vara relikt i något eller några fall.

Beträffande sjöar över MG kan relikthypotesen inte ens diskuteras. Möjligen skulle gråtruten här kunna vara *pseudorelikt*. Dess förekomst i dessa sjöar skulle med andra ord lättast förstås genom antagandet av spridning till dem från områden med kontinuerlig stam av relikt gråtrut. Uppenbart är det än vanskligare att yttra sig om denna möjlighet.

Vissa sjöar, som ligga ovanför havets maximiutbredning, ha ingått i större fornsjöar (Centraljämtska issjön, Åsnen, Bolmen, Ören och möjligen någon till). Måhända voro förhållandena då mer gynnsamma för kolonisering. I varje fall berör inte denna fråga gråtruten som marin relikt utan skulle tvärtom endast tala till förmån för åsikten, att gråtruten äger förmåga att oberoende av havets forna utbredning slå sig ner i insjöar (sötvatten) och häcka. Den på senare år allt tydligare märkbara expansionen av arten stärker denna tanke.

I princip kunna samma synpunkter, som här kommit fram, utsträckas att gälla även övriga som marina relikter föreslagna fåglar.

L I T T E R A T U R

- BORGVALL, T., 1925. Några ornitologiska iakttagelser fr. Göteborgstrakten. F. o. Fl. 20: 83—88.
- BOTHÉN, C. O., 1902. Iakttagelser rörande fågelfaunan i Göteborgs och Bohus län. K. Sv. Vet. Ak. Bih.: 28 Avd. IV n:r 4: 1—87.
- CARLSSON, A., 1894. Sveriges fåglar. Lund.
- DE GEER, S., 1917. Karta över befolkningens fördelning i Sverige. Stockholm.
- EKMAN, S., 1915. Vorschläge u. Erörterungen zur Reliktenfrage in der Hydrobiologie. Arkiv f. zoologi. Bd 9. Nr 17: 1—35.
- — 1922. Djurvärldens utbredningshistoria. Stockholm.
- ERIKSON, J., 1917. Växtrelikter på Vänerns stränder. F. o. Fl. 12: 239.
- v. ESSEN, K., 1941. Fågelnotiser från Mälaren. F. o. Fl. 36: 86—88.
- FLODERUS, M., 1925. Bidrag till Västmanlands fauna. F. o. Fl. 20: 177—183.
- HAGLUND, B., 1937. Från kust till kalvfjäll. Stockholm.
- — 1938. Fågelnotiser från Västerbotten. F. o. Fl. 33: 49—65.
- HANNERZ, D., 1920. Fågeliakttagelser rörande en del fågelarters förekomst i Östergötland. F. o. Fl. 15: 235—236.
- HASSELBLAD, V., 1933. Några öländska fågelmyrar. Sveriges Natur 24: 21—43.

- HEDEBY, A., 1925. Några iakttagelser rörande fågellivet vid sjön Roxen. F. o. Fl. 20: 274—280.
- HOLM, O., 1932. Faunistiskt småplock från Tärnafjällen och Västerbottens kustland. F. o. Fl. 27: 6—12.
- JAKOBSON, N., 1945. Fåglar i Nydala sn. V. F. 4: 178—189.
- JÄGERSKIÖLD & KOLTHOFF, 1926. Nordens fåglar. Stockholm.
- JÄGERSKIÖLD m. fl., 1930. Sveriges djurvärld, I. Stockholm.
- KARVIK, N.-G., 1939. En fiskgjuskoloni i Mälaren. F. o. Fl. 34: 123—131.
- — 1941. En fågelvik i södra Vänern. F. o. Fl. 36: 49—60.
- KIHLÉN, G., 1917. Till frågan om havstrutens häckning vid sötvatten. F. o. Fl. 12: 229—230.
- LINNMAN, N., 1942. Fåglar. Stockholm.
- LUNDBORG, C. W., 1897. Om norra Östergötlands fåglar. Söderköping.
- LUNDIN, A. & H., 1946. Några häckningsfynd av gråtrut, *Larus argentatus*, i uppländska sjöar. F. o. Fl. 41: 92—94.
- LÖNNBERG, E., 1915. Sveriges ryggradsdjur, II. Stockholm.
- — 1917. Fåglar såsom marina relikter samt kommentarer till KIHLENS meddelande. F. o. Fl. 12: 165—169, 230—231.
- — 1925. Några korta fågelnotiser från Dalsland. F. o. Fl. 20: 80—82.
- — 1932. Några kritiska fåglar. F. o. Fl. 27: 145—154. Se även 21: 126—130.
- — 1935. Svenska fåglars flyttning. Stockholm.
- — 1938. Roskarlen häckande i Vänern. F. o. Fl. 33: 184—186.
- LÖNNBERG-WRIGHT, 1929. Svenska fåglar. III. Stockholm.
- MAGNUSSON-GRANLUND, 1936. Sveriges geologi. Stockholm.
- MUNTHE, H., 1941. Om Nordens, främst Baltikums, senkvartära utveckling o. stensåldersbebyggelse. K. Sv. Vet. Akad. Handl., 3. ser., bd 19, förra delen: 1—242.
- NYBELIN, O., 1933. Våra fiskar. I. Stockholm.
- v. PORAT, A., 1925. Om förändringen i faunan och floran i och omkring östra delen av Hjälmararen under det senaste halvsekle. F. o. Fl. 20: 206—213, 256—265.
- v. PORAT, C. O., 1916. Fågelfaunan i Jönköpings omnejd och län. Redog. för Jönköpings H. a. l. 1915—16: 3—20.
- RENDAHL, H., 1936. Fågelboken. Stockholm.
- — & PEDERSEN, A., 1936. Arktiska fåglar. Stockholm.
- REUTERSKIÖLD, L., 1924. Gråtrut häckande vid insjö i Upland. F. o. Fl. 19: 191.
- ROSENBERG, E., 1931. Bland fåglar vid Vänern. Sveriges Natur 22: 110—122.
- — 1935. Meddelanden o. notiser rörande Nerikes fågelvärld. F. o. Fl. 30: 71—77.
- ROSENIUS, P., 1939. Sveriges fåglar och fågelbon. III. Lund.
- SANDGREN, E. & WIKMAN, C., 1940. Vistabygden. Jönköping.
- STRINDBERG, L., 1939. Gråtrut i Jämtland. F. o. Fl. 34: 96.
- SÖDERBERG, R., 1923. Från Vänerns skärgårdar och Kinnevikens flygsandsfält. Sveriges Natur 14: 97—120.
- — 1932. Hornborgasjön och dess fornsjöområde. Stockholm.
- — 1935—36. Våra fåglar. II och IV. Stockholm.
- TENOW, S. W., 1880. Öfversigt af Wermlands och Dals ryggradsdjur. Karlstad.
- v. ZEDLITZ, O., 1925. Ett litet bidrag till kännedomen om de skandinaviska fågelraserna. F. o. Fl. 20: 145—173.

- WAHLIN, B. J. O., 1942. Fågellivet i Lina myr. Bygd och Natur 4: 40—62.
- ZETTERBERG, H., 1920. Fågelfaunan i södra Lappland. F. o. Fl. 15: 97—118.
- — 1925. Bidrag till kännedomen om fågelfaunan i Sorsele sockens fjällområde. F. o. Fl. 20: 119—139.
- ÖHRN, B., 1940. Fågelsjöar. Stockholm.

S u m m a r y. A contribution to the question of the Herring Gull (*Larus argentatus* PONTOPP.) as a marine remnant in our lakes.

As is the case in the other Northern countries the Herring Gull exists as an inland breeder also in Sweden. EKMARK's survey (1922) gives 9 places in the South of Sweden. They date from 1870 and onwards. The investigation in 1945—46 reveals a totally changed situation: the number of Herring Gulls has increased. Many new places have been added, among others the lake Mälär, which at present of all our lakes seems to house the greatest stock of breeding Herring Gulls. The breeding-places lying most to the north are now to be found, in the inland: the Storsjön (Jämtland), at the coast: Holmön in the strait of Kvarken. From the southern districts (Blekinge, Skåne, Halland) no reports about breeding.

All breeding-places known at present — except those of Småland and Jämtland — are situated below the marine limit, *i. e.* below the highest sea level after the last glacial period. The lakes vary in size, the smallest of them being a few 100 meters in diameter. Apparently most of them have a scarce vegetation. LÖNNBERG, who has devoted himself to the study of birds as marine remnants, wanted to make the Herring Gull one. Other authors take other interpretations into consideration.

It is evidently of no use to put such a question, since no strong evidences can be brought in support of the hypothesis of the Herring Gull as a marine remnant. This does not exclude the possibility that the Herring Gull might be a remnant or, in lakes above the marine limit, a pseudo-remnant.

As regards lakes above the highest sea level the circumstances were perhaps more favourable earlier, as some of the lakes have been parts of greater old lakes. In any case this question does not bear upon the Herring Gull as a marine remnant. The expansion of the species, in later years more and more obvious, also indicates that *the Herring Gull is able to settle in lakes and breed, irrespective of the old extension of the sea.*

Hägerstammens storlek i Sverige under åren 1941 och 1943

Av
NILS DAHLBECK

Under slutet av 1930-talet framfördes klagomål över hägerstammens storlek och över den skada som hägern gjorde på fisket, då i främsta rummet på dammodlingen. En utredning av hägerstammens storlek och utbredning framstod därför såsom önskvärd. Svenska Naturskyddsföreningen påbörjade därför en inventering år 1941 och

resultatet av denna inventering överlämnades till fil. dr. JÖRAN HULT som under år 1942 inom Kungl. Lantbruksstyrelsen hade i uppdrag att verkställa en undersökning över hägerns näringsbiologi och betydelse för fisket.

För att om möjligt få en kontroll av den under 1941 gjorda inventeringen genomfördes ytterligare en inventering under åren 1943—44 och avsåg då förhållandena under år 1943.

Inventeringen tillgick på så sätt att ett antal personer, vilka kunde antagas känna till något om hägern och hägerförekomster, tillskrevos och svars-cirkulär bifogades. Detta cirkulär upptog även en förfrågan angående namn och adress på ytterligare lämpliga rapportörer. De på så sätt erhållna adressaterna tillskrevos i sin tur. I allt erhöles mer än trehundra svar. De genom inventeringen rapporterade häckningslokalerna ha i nästan samtliga fall meddelats från mer än två rapportörer. Härigenom erhöles en viss säkerhet för att åtminstone huvuddelen av häckningslokalerna blivit rapporterade.

Då de djurgeografiska problemen och invandringshistorien under de senaste årtiondena lågo utanför undersökningens ändamål finnes här icke anledning att beröra dessa spörsmål, detta så mycket mindre som amanuens PAUL HENRICI i tredje bandet av Våra Fåglar i Norden (Sthlm 1946) lämnat en mycket fyllig översikt över detta. Det kan dock för många vara av ett visst intresse att få reda på hägerstammens storlek och den här lämnade korta översikten av inventeringens resultat, vari inryckts några uppgifter ur litteraturen, kan därför ha sitt berättigande i denna tidskrift.

I nedanstående förteckning avse siffrorna bebodda bon. I några fall har det ej varit möjligt få uppgifter från bägge åren; felande uppgifter markeras med —.

Skåne

Malmöhus län:	1941	1943
Fäladsskogen, L:a Roslätt, Skabersjö sn (S. THOTT)	8	4
Trolleholms gods, Torrlösa sn (A. JÖNSSON)	5—6	0
Ströö Grane, Trollenäs sn (B. LORENZON)	2	2
Bosjö kloster (P. BONDE)	2	12
Maa, Svensköp sn (E. JÖNSSON)	8	8
Eriksdals gård, Röddinge sn (H. PERSSON)	3	1
Sövdesjön, Sövde sn (K. STIERNSVÄRD, A. FOGELBERG)	5	6
Snogeholmsjön, Sövde sn (F. HANSEN)	1	1
Kvesarums och Sjöberga sjöar, S. Rörums sn (N. PERSSON)	4	— ¹

¹ Närmare uppgift ej erhållen för 1943.

Kristianstads län:

Blåherremölla, Maglehems sn (S. STRAND)	?	15
Göingeholms gård, Höglinge gård, Finja sn (E. & J. LINDSKOG)	3—4	4
Stobäcks skog, Hörlinge gård, Finja sn (C. STING)	15 ¹	9
Paushamn, Axeltorp, Ivetofta sn (E. SVENSSON)	? ²	100
Sandhamnarens naturreservat, Löderups sn (N. DAHLBECK)	? ²	3

Halland

Öinge, Getinge sn (L. VON BRAUN)	20	12
Frodeparken, Asige sn (E. ÄNG)	15	5
Perstorpsskogen, Eldsberga sn (O. MAGNUSSON, C. HERMELIN)	4—5	10—15
Viddal, sjön Lygnern, Fjärås sn (B. WENNERBERG)	ca 30	10?
Valasjön, Sibbarp sn (C. G. MODIGH)	20	—
Hjärtaredssjön, Ullareds sn (C. G. MODIGH)	20	—
Sjö, Unghult, Ullareds sn (A. OLSSON)	15	12
Yaltasjön, Rambexhult, Enslövs sn (E. NORDIN, I. JOHANSSON).....	1	1
Stora Frillen, Torups sn (J. FRIBERG)	1	1
Särö Västerskog (J. KEILLER)	—	20
Nö. delen av Frillesås sn (I. KARLSSON)	—	1—2
Frillhult, Femsjö sn (J. FRIBERG).....	—	1

Blekinge

Tromtö gods, Förkärla sn (R. INGERSTEDT)	123	70
--	-----	----

Småland

Jönköpings län:

Yasjön, S. Unnaryds sn (T. SVENSSON, A. HANSSON, E. RUDBÄCK)	20	ca 20
Sjön Tjurken, Runnaryd, Nävelsjö sn (T. BRISE)	? ³	0
S. Bunn, Haurida m. fl. snar (G. HJERN)	2	1
Hjärtnässljön, Hjærtlanda sn (K. KARLSSON)	2	0
Store mosse, Somseryd, S. Hestra sn (R. MILD)	1	1
Stenudden, Håringe, Bomsö sn (C. HOLMÉN)	10	20
Stengårdshultsån, Stengårdshult sn (S. SVENINGSEN)	1	7
Sjön Fagen, Sandviks sn (N. LARSSON)	1	0
Sjön Eckern, Månsarps sn (O. BERGEN)	1	1
Långö, Bohmsö sn (P. GRANQUIST)	1	0
Vallsjön o. sjöarna kring Öjhult, Valdshult sn (R. HANSSON)	?	2
Svansjön, Bottnaryds sn (S. LARSSON).....	2	3
Ubbarp, Barnarps sn (T. BLOMQVIST)	1	0
Fegen, Håcksviks sn (J. PETTERSSON)	1	2

¹ På 1920-talet bestod kolonien av 100-talet bon. 1919 räknade konservator S. LINDER över 90 bebodda bon.

² Närmare uppgift ej erhållen för 1941. Lokalen dock bebodd.

³ Lokalen bebodd men uppgift om antalet bon saknas.

Kronobergs län:

Stensjön, Ugglansryds gård, Ryssby sn (E. RUDBÄCK)	4	10
Yasjön, Öjabäck o. Saxnäs, Lidhults sn (E. RUDBÄCK)	20	0
Höö gård, Stenbrohults sn (B. HÖRBERG)	30	0
Ön Storflaken, Åsnen, Skatelövs sn (C. HÅKANSSON)	15	30
Borgön i Åsnen (E. PETTERSSON)	5	0
Toftaholms gård, Vidöstern, Dörarps sn (E. WIBECK)	—	5

Kalmar län:

Lingsjön, Hallingebergs sn (H. IVARSSON)	1	—
Norsholmen, Lilla Binga, Hossmo sn (G. H. ROTH)..... ca	15	25
1 mil S Pataholm, Ryssby sn (S. JANSSON)	?	0
Värnanäs (G. OLSSON)	16	—
Stävlö gods, Hornsö, Åby sn (U. H. APPEL)	30	—

Västergötland

Älvsborgs län:

Såken, Hillared sn (E. SKOGLUND)	? ¹	? ¹
Frisjön, Kinnarumma m. fl. sn:ar (E. LINNSSON)	—	2
Stora Holsjön, Seglora m. fl. sn:ar (D. BODIN)	—	18
Vid Sälltorps kyrka (HENRICI 1946)	—	2

Skaraborgs län:

På nordsidan av Hunneberg (HENRICI 1946)	—	2
Kronoparken Edsvären vid Blockerydsjön, Larv sn (A. JOHANSSON) .	—	1

Dalsland

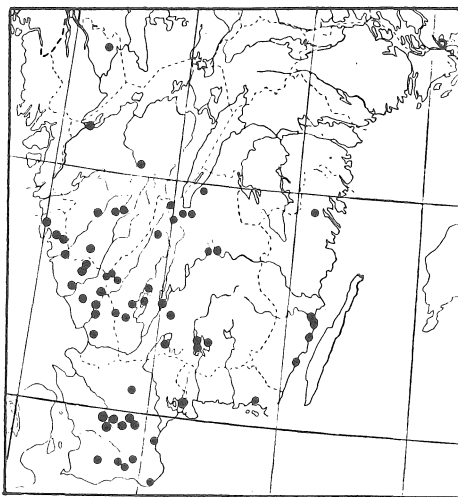
Vid Laxarby (HENRICI 1946)	—	1
----------------------------------	---	---

En sammanfattning av ovanstående uppgifter ger följande antal lokaler och bebodda bon för de olika landskapen:

		1941	1943
Skåne	14	58	165
Blekinge	1	123	70
Halland	11	135	79
Småland ²	25	169	127
Västergötland	6	—	25
Dalsland	1	—	1

¹ Lokalen bebodd men uppgift om antalet bon saknas.

² Från fyra lokaler kunde för år 1941 icke uppgifter erhållas om antalet beodda bon.

Häckningslokaler för häger (*Ardea cinerea*) 1941 och 1943.

○ betecknar den i anslutning till hägerburen på Skansen i Stockholm befintliga fria kolonien.

Av den ovan lämnade sammanställningen framgår att hägern under dessa år spontant häckade på 58 lokaler i landet. År 1941 rapporterades 485 bebodda bon och från 1943 rapporterades 490 bebodda bon. Därvid är att märka, att uppgifter fattas för flera lokaler för 1941 än 1943, varjämte den största koloni, som rapporterats för 1943, den i Paushamn med 100 bon, på grund av att uppgift därifrån saknas, ej alls är med i summan för 1941. I verkligheten kan sålunda någon minskning ha inträffat 1943.

Det ligger emellertid naturligtvis i inventeringens natur att man icke kan få så säkra siffror att man vågar draga några slutsatser av eventuella mindre skillnader mellan tvenne jämförelseår.

Till alla dem som älskvärt besvarat breven ber jag att få framföra ett varmt tack.

Summary. The Common Heron (*Ardea cinerea* L.) in Sweden 1941 and 1943.

In the table on p. 117 are given the numbers of breeding-localities in the different provinces and of the occupied nests counted during those years. As can be seen from the map, all the localities are situated in the south of the country. The Heron has, however, in other years been found much further to the north and has bred occasionally in the inland at Hammerdal in Jämtland ($63^{\circ} 10'$) and at the coast at Råneå ($65^{\circ} 40'$).

Något om Lettlands måsfåglar

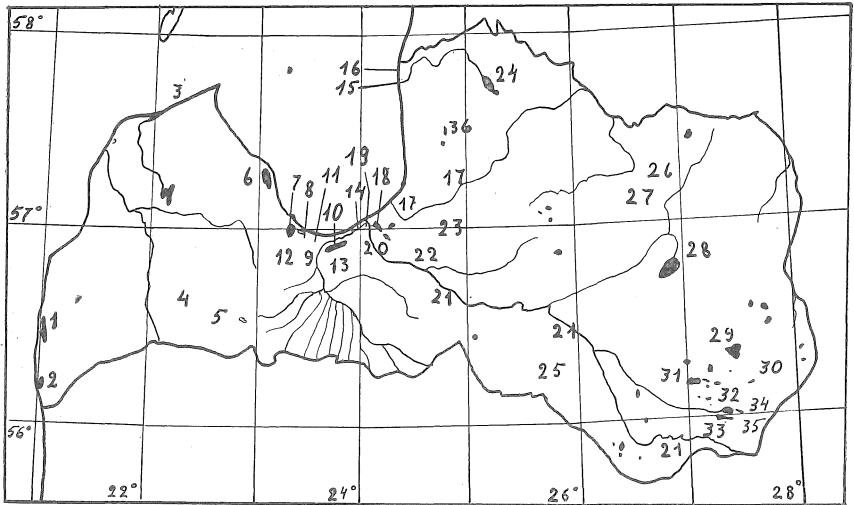
Av

BRUNO BERZINS

I Lettland häcka 7 arter måsfåglar, övriga arter förekomma blott under flyttningen eller ha tillfälligtvis iakttagits som sällsynta irrgäster. Häckningslokalerna äro fördelade över hela landet, men äro dock för det mesta belägna i närheten av havet. Ehuru i sydöstra och mellersta Lettland finnas trakter med talrika sjöar, äro dessa blott sparsamt bebodda. Den stora massan av häckfåglar är koncentrerad kring de stora vegetationsrika kustsjöarna med sankastränder. Dessa sjöar äro överhuvudtaget mycket rika på fågel, både kvantitativt och kvalitativt sett, och kunna betecknas som verkliga fågelsjöar.

S v a r t t ä r n a n (*Chlidonias n. nigra* L.) är som häckfågel funnen blott på några få platser. Kolonierna träffas endast i starkt igenvuxna sjöar, men ej allestädes, där sådana finnas. De häcklokaler jag känner till äro: Babitessjön (c:a 500—600 par), Enguresjön (c:a 100 par), Lubanassjön (jämte Zvidzessjön 30 par), Asunesjön (enligt K. VILKS c:a 50 par), Liepajassjön (c:a 50 par). Allt som allt kan man uppskatta antalet häckfåglar i Lettland till 900—1000 par. Koloniernas storlek och lägen växla från år till år. Så t. ex. var 1943 den stora kolonien i Babitessjön (14 km lång och intill 3 km bred) sammanträngd i den starkt igenvuxna västra delen. Där fanns en central grupp på ungefär 350 bon, som lågo tätt tillsammans med ett avstånd på blott några dm, sällan upp till några m. Ungefär 150 m därifrån låg en annan grupp på ungefär 70 bon och 1 km ännu längre bort en tredje på 100 bon. I östra delen av sjön funnos däremot blott 30 bon. Följande år (1944) voro däremot de häckande paren uppdelade i smärre sällskap med 10—30 bon. Blott i östra änden av sjön fanns nu en stor koloni på c:a 200 bon. Fördelningen var alltså helt annorlunda mot året förut och detta utan att de yttre faktorerna på något sätt ändrats.

Bona flyta alltid på ytan och äro byggda av gamla torra sävstänglar (*Scirpus*). Ofta flyta de helt fritt på vattenytan men vanligt är också att som underlag begagnas flytande näckrosrötter (*Nymphaea*). Något samband med förekomsten av vattenaloe

Häckningslokaler för måsfåglarna i Lettland:

1. Liepajassjön, 2. Papessjön, 3. stranden mellan Mazirbe och Kolka, 4. Cieceres-sjön, 5. Lielaussjön, 6. Enguressjön, 7. Kanierasjön, 8. Dunerasjön, 9. Akmen-bedres (stenbrott), 10. Babitessjön, 11. Slokas högmosse, 12. Kemeru högmosse, 13. Cenas högmosse, 14. Bullupe, 15. Salacaflo den, 16. stranden vid Kuivisi, 17. Gaujaflo den, 18. Kisezersjön, 19. Daugavgriva, 20. öar i nedre loppet av Daugava, 21. flo den Daugava, 22. Kaparamurasjön, 23. Planupe högmosse, 24. Burtniekusjön, 25. Saukassjön, 26. Sudalusjön, 27. Ludzassjön, 28. Lubanassjön, 29. Raznasjön, 30. Ezasjön, 31. Rusionasjön, 32. Siverasjön, 33. Dridzassjön, 34. Asunessjön, 35. Gusenusjön, 36. Limbazu Dunezerssjön.

De häckande arterna fördela sig sålunda å ovanstående lokaler:

Svarttärna (*Chlidonias n. nigra*): 1, 6, 10, 28, 34, 36. Fisktärna (*Sterna h. hirundo*): 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 24, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 35. Silvertärna (*St. macrura*): 3? Småtärna (*St. a. albifrons*): 6, 19, 20. Gulfotad gråtrut (*Larus argentatus omissus*): 11, 12, 13, 23. Fiskmås (*L. c. canus*): 1, 6, 7, 8, 11, 17, 24, 32. Dvärgmås (*L. minutus*): 1, 6, 7, 8, 10, 14, 24, 28, 32, 36. Skratmås (*L. r. ridibundus*): 1, 2, 5, 6, 7, 8, 10, 14, 16, 18, 22, 27, 28, 32.

(*Stratiotes*) kan ej märkas. Bona ligga alltid på små fria vattenytor mellan breda och täta bestånd av säv eller kaveldun (*Typha*), aldrig i rörvassfälten (*Phragmites*). De äro väl skyddade mot vind och vågor. Normalt ligga de tätt tillsammans med kolonier av svart-halsad dopping (*Podiceps nigricollis*). Ofta men icke alltid äro häck-

platserna belägna i närheten av skrattmå- eller dvärgmåskolonier (*Larus ridibundus* och *L. minutus*).

Vitvingad tärna (*Chlidonias leucoptera* TEMM.) Ingen häckplats är känd från Lettland, däremot en i Estland. Blott iakttagen några gånger under flyttning.

Skräntärna (*Hydroprogne c. caspia* PALL.). Ingen häckplats känd i Lettland. Under häckningstiden har arten upprepade gånger iakttagits vid Salacgriva. Häckfågel? De närmaste kända häckplatserna ligga på de estniska öarna. Under höststräcket iakttagades den regelbundet i ringa antal, särskilt på kurländska kusten.

Fisktärna (*Sterna h. hirundo* L.). Som häckfågel utbredd över hela Lettland. Kolonierna äro alltid små och innehålla blott 3—10 bon. Blott några få äro större, upp till 50 par. Bona ligga på sandbankar i floderna (Daugava, Gauja, Salaca) och på sandstränder vid sjöar; blott några fall äro kända (Babitesjön), där bona ligga på torra sävhögar mitt i sjön. Ingen häckplats finnes vid havet, utan alla äro belägna vid insjöar.

Silvertärna (*Sterna macrura* NAUM.). Tämlichen sällsynt under flyttningen. Ingen häckplats känd i Lettland. Enligt ej bekräftade uppgifter skall den ha iakttagits häckande på kusten mellan Mazirbe och Kolka (kurländska kusten).

Småtärna (*Sterna albifrons* PALL.). Blott några få häckplatser äro kända. En liten koloni på 50—60 par finnes på kusten (dock på landsidan av dynerna) vid Daugavgriva fyr. På de sandiga öarna och bankarna utmed nedre loppet av floden Daugava finnas flera små kolonier på sammanlagt 40 par. Enligt TRANSEHE häckar den även vid Enguressjön. Uppgifterna om häckning vid Babitesjön äro felaktiga. I landet finnas sammanlagt 150—200 par. Bona ligga alltid på den torra sanden, nästan utan någon beklädnad (på bokanten ligger regelbundet en 15—20 cm lång och upp till 1.5 cm tjock träbit) men äro vanligen dolda under någon liten växt.

Sabines tärnmås (*Xema sabinii palaeartica* STEGMANN). Irrgäst. Blott anträffad två gånger.

Havstrut (*Larus marinus* L.). På våren och framför allt på hösten är den en vanlig genomflyttare vid kusten. Ingen säker häckplats känd. En uppgift i litteraturen över häckning av ett par (1923) vid en insjö kan betvivlas. Närmaste häckplatserna ligga på estniska kusten.

Gråtrut (*Larus argentatus* PONTOPP.). Mycket vanlig genomflyttare vid kusten. Ej förrän under sista decenniet har den gul fotade gråtruten (*L. a. omissus* PLESKE) blivit känd som häckfågel. De första uppgifterna härstamma från TRANSEHE (1933) men man måste dock anta, att den redan tidigare häckat på Cenas högmosse. Det finnes flera iakttagelser, gjorda under häckningstiden, från omgivningen av denna högmosse alltifrån 1925. Men då de stora myrområdena vid den tiden ej hade besökts av ornitologer förblevo häckplatserna okända. De häcklokaler jag nu känner till äro: Cenas högmosse med 70—80 häckande par, Slokas högmosse med 20—25 par, Kemeru högmosse med c:a 15 par och Planupe högmosse (upp till 25 par enligt BRANDT). Det finnes en tidigare uppgift om häckning på Sudas högmosse och på en liten mosse vid Baltezers. På sistnämnda plats häckar den ej numera, då lokalen blivit för torr. Antalet häckande gråtrutar inalles kan vara ungefär 150 par. Under häckningstiden lämna dessa stora måsar ej högmossen och besöka ej alls det 5—15 km avlägsna havet. Då högmossesjöarna och gölarna äro tomma på fisk och överhuvudtaget högmossen är fattig på näring, är näringsfrågan för de gamla och unga fåglarna oklar. Bona ligga på vitmoss-tuvor (*Sphagnum*) i sjöarna och gölarna och bestå av en fördjupning i underlaget, beklädd med några grässtrån. Bona i en koloni ligga tämligen långt från varandra.

Silltrut (*Larus fuscus* L.). Häckar ej i landet. Under flyttningstiden en vanlig genomflyttare, som under hösten (oktober) i större antal uppehåller sig även i de större insjöarna. Enligt TRANSEHE har ett ex. av rasen *L. f. affinis* REINH. en gång insamlats på kurländska kusten.

Fiskmåsa (*Larus c. canus* L.). En mycket vanlig genomflyttare, som i mindre grad förekommer som vintergäst. I Rigabukten stannar den blott under milda vintrar. I mindre antal träffas den under höstflyttningen inne i landet. Rasfrågan är oklar. Som häckfågel är den tämligen sällsynt. Blott några få kolonier finnas, eljest häckar den i enstaka par. Den häckar på sandbankar i nedre loppet av Gauja, där häckningen ofta blir störd genom flottningsarbeten. I enstaka par förekommer den i Siverasjön, Burtniekusjön och Kani-erasjön. Den enda äkta kolonien, som är på 100 par, finnes i Dunerasjön. Sammanlagda antalet häckande par i landet uppgår till 200—250. Bona ligga vid havsstranden eller på öar, vanligen invid en sten eller växttuva, sällan helt fritt. Blott en gång har den iaktta-

gits häckande i träd, i Slokas högmosse, varvid underlaget för boet utgjordes av ett gammalt kråkbo (enligt STRAUTZELIS).

Vittrut (*Larus hyperboreus* GUNN.) Blott 3 gånger anträffad som irrgäst.

Vitvingad trut (*Larus glaucoides* MEYER). En gång anträffad som irrgäst.

Dvärgmåsa (*Larus minutus* PALL.). Är som häckfågel ej känd från många platser. I landet torde sammanlagt häcka c:a 1800 par. De kända häckplatserna äro: Babitessjön med 700—1000 par, Enguressjön med 100—200 par, Siverasjön med 100 par, Burtniekusjön med 80—100 par, Liepajassjön med 100—150 par, Kanierasjön med 10—15 par, Dunerissjön med 80—90 par, Lubanassjön med 20—40 par och vid Bullupe med 5? par. Antalet häckfåglar i kolonien växlar starkt från ena året till det andra. Bona ligga vanligen på flytande näckrosrötter (Babitessjön) och uppbyggda av torra sävstänglar till en höjd av 5—10 cm. Mera sällan ligga de fritt flytande i vattnet, men mången gång förekommer det att flera hundra par häcka på av vårstormarna sammanpressade flak (upptill 5 cm tjocka) av sävstänglar, som täcka stora ytor i säv- och rörvassbestånden. Någon bundenhet till förekomsten av vattenaloe har ej kunnat iakttagas, vilket uppgivits för dvärgmåsarerna i Draussensjön i Ostpreussen. I Dunerasjön visade sig bona vara annorlunda byggda. Här användes starrtuvor (*Carex*) som underlag för boet, som var byggt av kolvass- och sävstänglar. Helt avvikande är botypen hos dvärgmåsarerna i sydöstra Lettland (Siverasjön). Bona ligga där på öar, och de som äro belägna vid stranden äro placerade i små fördjupningar i sanden. Dessa uppkrafsade balar äro fodrade med några få rörvassbitar (säv saknas i sjön); denna beklädnad är dock rikligare än i fisktärnbona.

Skrautmåsa (*Larus r. ridibundus* L.). Vanlig häckfågel. De största kända kolonierna äro: Babitessjön med 3000—4000 bon, Liepajassjön med c:a 1000 par, Enguressjön med 1000—2000 par, Bullupe med 600 par, Papessjön med 500 par, Kisezerssjön med 400—500 par. Blott en liten koloni ligger på själva havsstranden vid Kuivisi, där rörvassen växer i täta bänkar med små saltvattenspölar däremellan. Eljest ligga alla häckplatser vid sötvatten. I landet finnas sammanlagt c:a 10.000 häckande par. Kolonierna äro tämligen stabila, men vid några tillfällen ha coccidiosepidemier upp-

trätt och förorsakat stor tillbakagång. Några kolonier ha visat en stark variation beträffande storleken (t. ex. i Kaparamurasjön: år 1935 150—200 par, vilka undan för undan minskade så att 1939—1940 ej någon häckfågel alls fanns kvar. År 1942 visade sig åter några häckande par, 1943 voro de redan 10—12 par och 1944 funnos 120 par. — Födan består av insekter men ungfågeln utfodras ofta med småfisk. Att dagmaskar (*Lumbricus*) tjäna som föda har ej iakttagits. Bona byggas överallt på sävhögar, flyta sällan fritt men äro aldrig belägna på torra land (sand).

Det är intressant att iakttaga huru under tidernas lopp skrattmåsar betende gentemot människorna har ändrat sig. Förr var denna art om icke direkt skygg så dock tämligen starkt tillbakadragen. Först 1926 började de första fåglarna i den vid havet belägna Riga-kurorten Jurmala att tidigt på morgnarna visa sig bland dynerna för att leta efter brödbitar och annat ätbart. Dessa fåglar härstammade från kolonien i Babitesjön. Först 1942 kommo de också i ringa antal fram till järnvägsstationerna.

I Riga syntes skrattmåsar vid hamnen men 1940 förekommo de i stort antal på Riga centralstation, där de gingo omkring som duvor. Nämda år passerade stora militärtransporter stationen och tågen blevo alltid stående där en längre tid. Soldaterna gjorde rent i vagnarna och kastade därvid ut en hel del ätbart. Detta dukade bord lockade måsarna och de voro ej så skygga som förr. Dessa fåglar kommo från den 8 km bort belägna kolonien i Kisezerssjön. Sin rädsla för människan hade de förmodligen förlorat under övervintringen i Danmark, Schweiz och Tyskland, där de regelbundet matats.

V a n l i g l a b b (*Stercorarius parasiticus* L.), b r e d s t j ä r t a d l a b b (*St. pomarinus* TEMM.) och f j ä l l a b b (*St. longicaudus* VIEILL.). Särskilt de två sistnämnda arterna förekomma sällsynt som genomflyttare.

Såsom redan nämnts, äro måsfåglarnas kolonier störst i sådana sjöar, som ligga närmare kusten. Till och med skrattmåskolonierna äro här störst. Den huvudsakliga orsaken härtill ligger däri att de stora strandsjöarna hysa stora massor av insekter, varjämte ju även finnes mycket fisk. Näringsfrågan är ju den utslagsgivande faktorn för häckfåglarnas koncentring kring sådana vatten, som ligga nära

havet. Det finnes i inlandet vidsträckta trakter, som äro rika på sjöar, men dessa äro ej så näringsrika. Fastän här finnas utmärkta boplatser, äro dessa blott ofullständigt eller ej alls besatta.

Z u s a m m e n f a s s u n g : Kleine Bemerkungen über die Lariden Lettlands.

Aus Lettland sind 7 Lariden-Arten als Brutvögel bekannt. Die Anzahl brütender *Chlidonias n.nigra* kann auf 900—1000 Paare geschätzt werden. Die grösste Brutkolonie mit 500—600 Paare befindet sich am Babites-See. *Sterna h.hirundo* ist als Brutvogel über das ganze Land verteilt, aber in kleinen Kolonien. Gesamtanzahl ca 1000 Paare. Von *Sterna a. albifrons* sind insgesamt nur 150—200 Brutpaare vorhanden. *Larus argentatus omissus* kommt als Brutvogel auf Hochmooren vor — insgesamt 150 Paare. *L. minutus* brütet nur an wenigen Stellen. Totalanzahl ca 1800 Paaren, die grösste Kolonie mit 700—1000 Nestern am Babites-See. Die Nester sind auf schwimmenden *Nymphaea*-Rhizomen oder *Scirpus*-Stengeln errichtet (Babites-See). Keine Gebundenheit an *Stratiotes*-Beständen vorhanden. An dem Dunera-See ein anderer Bautypus: auf *Carex*-Bülten aus *Scirpus* und *Typha* gebaut. Einen ganz abweichenden Bautypus sieht man in SO-Lettland (Sivera-See), wo die Nester sich auf sandigen Ufern befinden und sehr den Nestern von *Sterna hirundo* ähneln. *Larus r.ridibundus* ist in Lettland ein sehr gemeiner Brutvogel. Von den insgesamt 10 000 Brutpaaren befindet sich die grösste Kolonie mit 3000—4000 Paaren am Babites-See. In den letzten Jahren wurde die Art häufig in Hafenstädten beobachtet, wo sie keine allzugrosse Furcht vor den Menschen zeigten. *L. marinus* und *L. fuscus* sind nur als Durchzügler beobachtet (*L. f. affinis* einmal erbeutet), ebenso *Sterna macrura* und *Hydroprogne c. caspia*. Seltene Durchzügler sind die drei *Stercorarius*-Arten *parasiticus*, *pomarinus* und *longicaudus*. Von anderen Lariden-Arten sind nur wenige Beobachtungen vorhanden: *Chlidonias leucoptera* ist 2 mal, *Larus hyperboreus* 3 mal, *L. glaucoides* 1 mal und *Xema sabinii palaeartica* 2 mal erbeutet worden.

Ornitologiska notiser från Norrbottens län

Av

BJÖRN HOLM

Sedan jag skrev min uppsats »Ornitologiska strövtåg vid norrbottenska fågelsjöar», införd i »Fauna och Flora» årgång 1943, ha två nya fågelarter invandrat till Gammelstadsviken, fågelsjön ungefär 7 km från Luleå stad. Dessa äro gråhakedoppingen (*Podiceps griseigena*) och sothönan (*Fulica atra*). Den förra arten, som för första gången sågs i viken i maj 1944, anträffades häckande därstädes följande år. Vid mitt besök vid viken den 31 maj 1946 syntes åtskilliga par, och ej mindre än nio bon av såväl gråhake- som skägg-

dopping, vilka upptäcktes av gymnasisterna STIG LUNDBERG och KJELL ENGSTRÖM, två mycket intresserade och energiska ornitologer, inspekterades härvid av mig.

Sothönan har tidigare några gånger i enstaka exemplar iakttagits i Gammelstadsviken. Innevarande år funno emellertid LUNDBERG och ENGSTRÖM två bon, vilka jag besökte sagda dag (31.5 1946). Bona, som båda lågo i ruggar av kaveldun (*Typha*), innehöllo resp. 8 och 5 ägg. Inga sothöns syntes visserligen till, men äggen voro ju omisskänneliga. Detta torde vara den nordligaste kända häckplatsen i Sverige.

Ute på den s. k. Notviksgrynnan i Gammelstadsviken funno vi samma dag även ett bo med ägg av s k e d a n d (*Spatula clypeata*), mig veterligen det första kända boet i Norrbotten. En ensam m o s n ä p p a (*Calidris temmincki*) uppstöttes även från holmen ifråga, vilket förefaller misstänkt i häckningsavseende på grund av den långt framskridna årstiden, och ett bo av b r u s h a n e (*Philmachus pugnax*) med blott ett ägg hittades därjämte.

Under tiden 23 april—11 maj 1946, då jag vistades i Kiruna, antecknade jag flyttfåglarnas ankomsttider, i den mån min strängt upptagna tid tillät detta. Den 24 april iakttog jag en ensam b o f i n k h a n e (*Fringilla coelebs*), för övrigt den enda jag såg under min vistelse där, vilken under rådande snöfall sökte föda bland hästspilling på en gata. Marken var då helt täckt av ett visserligen för årstiden ovanligt tunt snötäcke (vintern 1945—46 har här i Norrbotten varit mycket snöfattig) men samhällets gator hade börjat tina upp. För jämförelsens skull kan jag nämna, att bofinken år 1943 ankom till Luleå den 29 mars och till Gällivare den 20 april, medan han år 1946 antecknades i Luleå första gången den 7 april. Efter några dagars intensivt töväder hörde jag den första r ö d v i n g e n (*Turdus iliacus*) sjunga den 27 april. Den 1 maj hade s ä d e s ä r l a n (*Motacilla alba*), som kom till Luleå den 21 april samma år, anlant till Kiruna. Redan den 4 maj såg jag i det då rådande kyliga vädret med nyfallen snö den första r ö d s t j ä r t e n (*Phoenicurus phoenicurus*), och den 7 i nämnda månad anlände snöskatan. Vid min avresa i bil från Kiruna den 11 maj observerade jag de första j o r d u g g l o r n a (*Asio flammeus*). Snön låg då ännu djup i skogarna ända ned till trakterna ett par mil ovanför Jokkmokk. Av övriga fåglar iakttog jag i Kiruna endast korp, kråka, fjällvråk, gulsparv, snösparv och mindre hackspett.

Vid ett besök 3 augusti 1946 i Masugnsbyn, belägen inom Jukkasjärvi socken vid landsvägen Kiruna-Pajala nära lappmarksgränsen, såg jag hos folkskolläraren FERDINAND REHNLUND en uppstoppad nötskrika (*Garrulus glandarius*), vilken skjutits i byn. REHNLUND uppgav även, att ett par av samma art sedan några år tillbaka uppehållit sig i närheten av byn. Någon iakttagelse av denna fågelart från Torne lappmark meddelas ej i »Våra fåglar i Norden» — Parkalombolo, där utflugna ungar enligt samma källa observerats, ligger inom Pajala socken och sålunda inom Norrbottensdelen av länet — varför jag velat nämna ovensagda fynd såsom ett bevis för nötskrikans fortgående utbredning mot nordväst.

I januari 1941 hörde jag från en flock tallbitar (*Pinicola enucleator*), som sutto stilla i en björk nära domkyrkan i Luleå en lågmäld men fullt tydlig sång, som bl. a. utgjordes av illusoriskt lika härmljud av korsnäbbarnas (*Loxia*) och gråsiskans (*Carduelis flammea*) locktoner. Jag omnämner denna iakttagelse, emedan tallbiten enligt mig tillgänglig litteratur ej tillskrives någon slags härnningsförmåga.

Den 15 juni 1946 iakttog jag ett par tallbitar i björkskogen nära bäcken Välijokis utlopp i sjön Rautasjärvi, vars östligaste del är belägen omkring två mil från Rensjöns järnvägsstation vid järnvägslinjen Kiruna-Abisko. Från den trakt, där fåglarna observerades, till närmaste barrskog är avståndet minst 9 mil. Tyvärr flögo fåglarna snart över bäcken, som här ej var vadbar, till andra sidan, där de försvunno. LARS FAXÉN har i denna tidskrift (V. F. 1945 p. 18), omtalat ett bofynd av denna art från björkskogen vid Abisko, och måhända komma framtida undersökningar att visa, att tallbiten oftare än man tror häckar inom björkskogsregionen.

Den 28 juli 1946 såg jag i Jukkasjärvi kyrkoby 15 km väster om Kiruna åtskilliga tallbitar i en grandunge, omgiven av odlade fält. Flera av desamma voro tydligen ungfåglar. En gammal fågel, som ivrigt förföljdes av en om föda tiggande flygg unge, sågs förtära ännu helt omogna enbär, så att den var helt vit omkring näbben. Jag kunde dock icke se, om han även matade ungen med desamma. Det var ju intressant att konstatera, att tallbiten ännu fanns kvar såsom häckfågel i denna trakt, där redan ZETTERSTEDT år 1821 fann två bon med ägg i juni månad.

»Våra fåglar i Norden» uppgiver, att videsparven (*Emberiza*

rustica) i Sverige nordligast observerats i Gällivare.¹⁾ Det kan ju då vara av intresse att nämna, att jag 22 och 24 augusti 1946 såg resp. två och tre individ av denna art i Kurraavaara 12 km nordväst om Kiruna och i Jukkasjärvi kyrkoby. Troligen förekommer vide-sparven numera över hela Lappland, så långt sammanhängande barrskog finnes. (I juni 1927 iakttog jag i tät granskog mellan Kvikkjokk och Njuonjes en hane under omständigheter, som tydde på häckning).

I maj 1946 upptäckte jag, att ett par trädkryp-pare (*Certhia familiaris*) hade bo i en mycket smal och djup hålighet, som bildats genom två tallars sammanväxning vid roten. I början av juni samma år hörde jag pipande av ungar från boet, som låg nära den villa, vilken jag om somrarna bebor, 3 km från Luleå. Några dagar därpå hörde jag, att hanen ånyo börjat sjunga, och 10 juni såg jag en av fåglarna flitigt släpa torra kvistar till ett nytt bo. Detta byggdes ovanpå ett gammalt, beläget i ett uthus mellan dörrpanelen och stockväggen. Efter återkomsten från en resa inspekterade jag boet 18 juni, varvid en trädkryp-pare befanns ligga i detsamma, men huru många äggen voro kunde jag ej se. Då mycket folk gick in och ut i uthuset, och cyklar ofta ställdes mot väggen alldeles intill boet, var jag till en början orolig för att fåglarna skulle övergiva detsamma. Men de läto sig icke störa, och 20 juli flögo ungarna — de voro endast två till antalet — ut. Trädkryp-paret hade sålunda otvivelaktigt lagt en andra kull. Visserligen såg jag aldrig, att första kullens ungar blevo flygga, och jag undersökte ej heller detta, men säkerligen lämnade de välbehållna boet, som var absolut oåtkomligt för alla fiender.

Under en vistelse vid den ovannämnda sjön Rautasjärvi den 11—17 juni 1946 funno jag och min reskamrat, folkskolläraren ARNE BLOMGREN, att ringtrasten (*Turdus torquatus*) var relativt vanlig därstädes. Under en vandring längs den ovan omtalade bäcken Välijoki sågo vi sålunda en dag ej mindre än tre olika hanar på en sträcka av omkring 4 km. En annan dag observerade vi på andra sidan sjön två hanar på olika lokaler. Den 16 juni fann jag ett bo med fyra små ungar bland enbuskar i ett litet klippstup av ungefär 5 m höjd, som avslutade en sluttning å 45° vinkel ned mot Välijoki.

¹⁾ LÖNNBERG omnämner den i Svenska Fåglar från Sjaunjamyren 2 mil NV Gällivare. RED.

Strax invid detta bo fann jag ett gammalt, också det beläget under några enbuskar. Terrängen omkring Rautasjärvi är också mycket lämplig för ringtrasten, uppfylld som den är av branta fjällstup och djupt nedskurna bäckraviner.

I »Våra fåglar i Norden» heter det om trädgårdssångarens (*Sylvia borin*) förekomst inom Norrbotten: »Däremot blir han i Norrbotten alltmera fåtalig, vid Åminne är han exempelvis sällan och vid Pajala aldrig iakttagen.» Dessa uppgifter, som stamma från äldre källor, passa emellertid ej in på artens nuvarande uppträdande inom länet. Enligt mina hart när otaliga observationer av trädgårdssångare under häckningstiden från Abisko i Torne, Vaisaluokta och Njuonjes i Lule samt från Peljekaise i Pite lappmark i väster till Junosuando och Pajala samt Haparanda, Kalix och Luleå skärgårdar i öster förekommer denna sångare allmänt på lämpliga lokaler (vilka ju likvisst kunna saknas över stora områden) inom hela Norrbottens län, så långt sammanhängande skog finnes.

Berguven (*Bubo bubo*) torde väl ha en av sina bästa förekomster i Sverige i övre delen av Råneå socken öster om Råne älv och norr om järnvägsstationen Niemisel vid järnvägslinjen Boden—Karungi. Gamla boplatser äro här kända från Bergträskberget, där jag själv funnit bo med ägg den 15 april 1945, och Kilbergshuvudena, vilka båda berg ligga fågelvägen cirka 8 km från varandra. På berget Hattspolen, som i sin tur är beläget ungefär en mil nordväst om Bergträskberget, hörde jag den 31 mars 1945 en uvs hoande, och den 15 april samma år stötte jag även upp en berguv därstädes, ehuru något bo icke kunde upptäckas. Samma år erfor jag i Niemisel, att uvar skulle ha hörts hoa i det närbelägna bergmassivet Snipen, och enligt uppgift av hemmansägaren OSKAR MOBERG i Svartbyn har häckning av berguv konstaterats i berget innevarande år. Sistnämnda berg är omkring en mil avlägset från de ovan omtalade Kilbergshuvudena.

Tyvärr äro uvarna här som annorstädes utsatta för mycken förföljelse. Enligt uppgift skulle således ungarna i bona i såväl Bergträskberget som Kilbergshuvudena ha dödats år 1945, och i år fick jag den ledsamma underrättelsen, att en av de gamla fåglarna i förstnämnda berg skjutits av en av sönerna i gården Bergträsk under en jakt. Folket här har i allmänhet ingen som helst känsla för det betydande stämningvärde, som närvaron av ett uvar i ett berg kanske sedan generationer tillbaka representerar. Den gamla primi-

tiva uppfattningen, att berguven uteslutande är ett »skadedjur», råder alltjämt. Man kan nog ej heller förneka, att han i dessa trakter, där kråkorna äro fåtaliga och bruna rättan saknas, gör betydande skada å villebrådet. Vid det ovan omtalade boet i Bergträskberget såg jag sålunda vid besöket den 15 april 1945 rester av en d a l r i p a (*Lagopus lagopus*), en j ä r p e (*Tetrastes bonasia*) och en o r r h ö n a (*Tetrao tetrix*).

Enligt Svenska naturskyddsföreningens inventering av k u n g s ö r n e n s (*Aquila chrysaetos*) förekomst i Sverige, vars resultat publicerats i »Vår fågelvärld» 1942, skulle det år 1941 ha funnits fem bebodda bon inom Norrbottensdelen av länet. Till dessa kan jag nu lägga ännu ett, beläget i en tall å en mindre bergsslutning vid det s. k. Snöhuvudlandet inom kronoparken Mickelskölen i övre delen av Råneå socken. År 1945, då jag besökte bopplatsen tre särskilda gånger, var denna tyvärr ej bebodd, antagligen beroende på att avverkning under vintern ägt rum alldeles intill densamma. Jag kan i samband därmed ej underlåta att uttala min förvåning över att vederbörande jägmästare velat verkställa sagda avverkning så nära örnboet. Så gott om örnbon ha vi ju icke i landet, att domänverkets tjänstemän icke böra försöka i görligaste mån skydda desamma. Under vintern hade örnparet ofta setts i närheten av boet av skogsarbetare, och vi hittade även flera ben, som lågo på snön nära boet. Lyckligtvis har emellertid innevarande år enligt tillförlitlig uppgift tvenne ungar kläckts i samma bo. Enligt uppgift av lägenhetsägaren A. B. EK i Bergträsk skulle örnboet, som är av rätt obetydlig storlek, ha funnits till i fyra à fem år. Någon eller några mil norr om boet ligga skogslappbyarna Flakaberg och Vuoddas, vilka tillsammans äga många hundra renar, så att även i detta fall visar sig kungsörnens beroende av renskötseln.

Jägmästaren NILS SJÖBERG i Älvsbyn har lämnat mig den intressanta underrättelsen, att ett par s å n g s v a n a r (*Cygnus cygnus*) sedan år 1942 häckat i närheten av Spadnovare i sydöstra delen av Jokkmokks socken rätt nära lappmarksgränsen. År 1945 skulle paret ha haft fyra ungar. Innevarande år hade jägmästare Sjöberg vid två besök i trakten i slutet av maj och början av juni sett en ensam svan, som verkat orolig vid upptäckten av honom och simmat på ett avstånd av 100—200 meter från honom under trumpetande i 10—30 minuter. En närboende kronotorpare hade emellertid ej

trott, att svanen häckade i år, eftersom han endast sett en enda fågel hela tiden. Detta torde väl för närvarande vara sångsvanens sydostligaste kända häckplats i vårt land.

S u m m a r y : Ornithological Notes from Lappland and the adjacent part of the province of Västerbotten. — *I. a.* dates of arrival for some migrators. *Fulica atra* breeding at Luleå (about 65° 4' N). A pair of *Pinicola enucleator* was observed during breeding season in a birch-wood 25 km from the needle-tree limit.

Meddelanden

1. Vattensångare (*Acrocephalus paludicola* VIEILL.) iakttagen vid Ölands södra udde

Den 12 aug. 1945 iaktogs en vattensångare bland sävsångare, törnsångare m. fl. fåglar, som rastade i den höga vegetationen kring »Kruthuset» vid Ölands södra uddes fyr. Fågeln uppträdde likartat med sävsångarna och flög då den uppskrämdes endast undan ett kort stycke och dök sedan åter ned i vegetationen, där den höll sig väl dold. Vid ett tillfälle satte den sig emellertid öppet på strandskiffern under några höga tistlar och därvid riktade jag kikaren rutinmässigt på den. Då den tidigare flög hade jag tagit för givet att den var en sävsångare, men när den nu satt stilla verkade den främmande på något sätt, ehuru jag till en början ej kunde avgöra varför. I profil föreföll den att ha ett mörkt ögonstreck i stället för sävsångarens ljusa, men först då den vred huvudet och därvid visade en bred ljusgul rand mitt i hjässan, kom jag att tänka på vattensångare. Huvudets hela sida var ljus och det ljusa ögonstrecket — som vattensångaren i likhet med sävsångaren i verkligheten har — syntes därför ej, utan hjässans svarta kant framträdde starkt markerad och uppfattades först av mig som ett — visserligen högt beläget — ögonstreck.

Fågeln satt under ett par minuter stilla, med undantag för oroliga nigningar då och då. Slutligen löpte den undan utan att hoppa på ett sätt som jag aldrig sett en sävsångare göra. Efter ytterligare några få minuter studerade jag NIETHAMMERS Handbuch, del I och fann där att bilden å sid. 318 träffande återger skillnaden mellan säv- och vattensångare. NIETHAMMER beskriver även fågelns uppträdande som »ärlelikt», vilket syntes mig stämma med dess oväntade löpning på strandskiffern. Visserligen kunna särskilt unga sävsångare ha något gult uppe på hjässan, vilket ofta orsakat förväxling, men då jag hade ett tiotal dylika runt omkring mig för jämförelse blevo snart alla tvivel rörande fågelns identitet undanröjda. Sävsångarnas gula hjässparti var nämligen endast antytt och även huvudets sida var mycket mörkare.

Ett försök att nedlägga fågelns för konservering misslyckades och tyvärr måste jag lämna platsen redan samma dag, men RUNE BOLLVIK såg exemplaret på samma plats ännu den 22 aug., varför den tydligen stannat en längre tid.

Förutom några få — skäligen osäkra — tidigare iakttagelser finnas från Sverige endast 2 säkra fynd. Bägge exemplaren ha fallit vid fyrar, den första vid Pater Noster den 13 oktober 1915 och den andra vid Hoburgen den 28 sept. 1943. (HI. RENDAHL, Fågelboken, 3. uppl. i korr.)

GUNNAR SVÄRDSON

2. Främmande föremål i bo av gräsand (*Anas platyrhyncha* L.)

Den 26 maj 1945 påträffades ett bo av gräsand på den lilla fridlysta Sotholmen invid Drottningholm, Lovö sn. Boet innehöll 5 ägg samt en söndrig kaffekopp av vitt porslin. Kaffekoppens läge i boet innanför dunkransen tydde bestämt på att den var ditflyttad av andhonan och därför gjordes experiment att flytta bort den ur balen för att se hur honan skulle reagera. Koppen placerades 1 m från boet, som låg på öppen mark under några större buskar. Den 28 maj låg koppen åter i boet och bortflyttades nu 2 m i samma riktning som förut. Efter ytterligare 2 dagar var koppen åter i boet, som nu innehöll endast 4 ägg. Proceduren upprepades och koppen bortflyttades 3 m. Den 1 juni låg den dock kvar på detta avstånd och återflyttades nu till 2 m avstånd från balen. Boet innehöll denna dag endast 2 ägg. Vid nästa besök — den 4 juni — låg koppen åter i boet och orienterad så att den delvis täckte det ena ägget, som var märkbart svalare än det andra, som kom i direkt kontakt med den ruvande andhonan. Koppen avlägsnades åter från boet och utlades drygt 2 m från balen. Den 11 juni låg andhonan och ruvade som vanligt, men under henne fanns endast kaffekoppen, som kråkorna av naturliga skäl läto henne ha i fred. Den 14 juni var dock kaffekoppen »övergiven» av andhonan.

Den 10 juni 1946 påträffades på samma holme ett gräsandbo, innehållande 9 ägg samt dessutom 2 vinbergssnäckor (*Helix pomatia* L.). En av dessa var levande, den andra utgjordes av ett tomt skal. Gräsandboet låg denna gång i ett mycket tätt bestånd av höga brännässlor. Den 16 juni påbörjades en serie experiment för att avgöra om även dessa snäckskal uppfattades som ägg av andhonan. De utlades därför 1, resp. 2 dm från balen. Boet kontrollerades sedan (liksom en serie andra andbon) dagligen och varje gång snäckorna av andhonan transporterats tillbaka i balen flyttades de litet längre bort. Den 22 juni hade honan dagligen flyttat in dem i boet på ett avstånd som så småningom vuxit till 70 cm. Denna dag placerades de 80 cm från balen och nästa dag var den ena inflyttad medan den andra låg kvar. Samtidigt hade kläckningen påbörjats varför försöket avbröts.

Under åren 1945 och 1946 har jag på Sotholmen kontrollerat och studerat sammanlagt cirka 30 gräsandbon, av vilka dock många varit omlagda. Antalet på holmen värpande gräsandhonor var 1945 minst 7 st. och 1946 minst 10 st. Endast i de bägge relaterade fallen ha några främmande föremål funnits i boet. Det kan mycket väl hända att de bägge boen härröra från samma hona.

Det är känt att många fåglar reagera inför vissa föremål som om de vore ägg av arten. En viss likhet i struktur, form och färg erfordras dock för att utlösa en ruvningsreaktion. Att denna likhet ej behöver vara starkt utpräglad framgår av de givna exemplen ovan.

Det är också känt att många (alla?) markbyggande fåglar ha en s. k. äggrullningsreaktion, som innebär att de, om ett ägg råkat komma utanför balen, söka rulla de tillbaka i boet. Denna reaktion utlöses vid åsynen av ett ägg i boets närhet och den radie kring boet inom vilken ägget måste ligga för att utlösa reaktionen varierar från art till art.

Hos större strandpipare t. ex. utlöses reaktionen ännu på ett ägg-avstånd av över 1 m (KOEHLER 1940) medan t. ex. roskarlen icke rullar in ett ägg som befinner sig 1 dm från balen (BERGMAN 1946).

Gräsandens reaktionsradie synes av exemplen ovan att döma vara mycket stor

Bo av gräsand (*Anas platyrhynchos* L.) innehållande söndrig kaffekopp. Koppen är av andhonan lagd i boet. Foto U. BERGSTRÖM.

och kunna uppgå till minst 2 m. Intressant är dock skillnaden mellan de bägge fallen, som ganska säkert sammanhänger med boets placering i mikrotopografien. Det första boet låg på öppen mark och den ruvande andhonan hade en tämligen vidsträckt utsikt åt flera håll, medan i andra fallet de tätt stående nässlstjälkarna stängde all sikt bortom 1 m åt alla håll. I själva verket var intransporten till boet av vinbergs-snäckan på 8 dm:s avstånd bland nässlorna en mer imponerande prestation än transporten 2 m över nästan kal mark. Om andhonan rullat in föremålen eller ev. med näbben lyft dem (vilket bör ha gått lätt med koppen) kunde aldrig avgöras.

Slutligen kan nämnas att en liknande intransport i boet av ett blänkande föremål omtalas för svärta i HJORT-WETTERSTRÖMS bok »Utö». Där tolkas fenomenet dock som ett utslag av fåglarnas skönhetsinne, vilket torde vara förhastat.

GUNNAR SVÄRDSON

3. Några anteckningar rörande tofsvipans (*Vanellus vanellus*) vårsträck i Skåne år 1941

År 1941 anlände de första viporna till Lomma den 8 mars. Det var 9 exemplar som iakttogos. Väderleken var gynnsam med stigande temperatur och normala vindförhållanden. Fyra dagar senare, alltså den 12 mars, såg jag tre vipor flyga norrut över Perstorps-trakten. Väderleken var god. Dagnstemperaturen höll sig kring nollpunkten, vinden var obetydlig eller ingen, och solen sken från övervägande klar himmel. Det såg ut som om en vacker vår skulle göra sitt intåg. Stararna

sjöngo redan från hustaken, och de första sånglärkorna sträckte norrut redan den 1 mars, då vi hade ett utomordentligt vackert och vårligt väder. Så småningom skulle det dock visa sig hur fel vi räknat.

Den 15 mars besökte jag trakten kring Araslövssjön vid Kristianstad och fann då vipor tämligen allmänt. Blott 10 à 15 m från mig sprungo de omkring i smältvattnet och plockade. Tjälén hade ännu ej gått ur jorden, blott en tunn skorpa hade blivit uppblött som noga genomsökes av viporna. Fåglarna föreföllo tysta. Enstaka gånger fick jag dock höra deras vårmelodi. Frostnätterna hade nu återkommit och nattetemperaturen höll sig kring 5 à 6 minusgrader.

Under tiden 15—25 mars inträffade ej någon nämnvärd väderleksförändring. Omkring den 20 mars kom jag till Odåkra vid Hålsingborg och liksom vid Araslövssjön sågos viporna springa omkring i smältvattnet på åkrarna. Särskilt allmänna voro de inte men i alla fall för många för att tillhöra traktens häckfåglar.

Natten till den 25 mars började det snöa. Under större delen av dagen fortsatte snöfallet, dock blev snön efterhand allt våtare och det mesta blev vatten. Snöfallet fortsatte dock under natten till den 26 mars och hela denna dag. Därefter kom kylan. Nattetemperaturen sjönk till -6 à 7° C. Marken täcktes nu av ett par tum tjockt snötäcke. Vinden som de senaste dagarna varit nordvästlig hade nu slagit om till sydvästlig och även avtagit i styrka. Vipor sågos litet varstans och i en backslutning såg jag ett 20-tal springa omkring på jakt efter föda eller susa omkring luften obekymrade om det ogynnsamma vädret. Att inte alla vipor ta det dåliga vädret med jämnmod visade sig den 29 mars, då enstaka fåglar sågos flyga sydväst över ett vinterligt landskap. Ett par dagar var det tomt på vipor i trakten. Även de 20 fåglar som jag fann i backslutningen voro försvunna. Hade de gjort gemensam sak med de enstaka vipor som sågos flyga söderut den 29 mars? Den 30 mars fanns i Perstorps-trakten ett 100 mm tjockt snötäcke, och från Älmhult meddelades att snötäcket där uppgick till 300 à 400 mm. Från Danmark rapporterades att den häftiga snöstormen på många håll lamslagit trafiken.

I Hålsingborgs-trakten försvann snön mellan den 31 mars—4 april, men dåligt väder var det ännu. Den 4 april blåste en kall västlig vind åtföljd av snöblandat regn, temperatur omkring -3 à 4° . Regnet frös på allt, så att en hård, glatt iskorpa bildades på träd, vägar och fält. Denna dag skedde en formlig invasion av vipor till Fleninge-trakten. Hundratals, ja säkert tusentals fåglar sprungo omkring på fälten eller vilade orörliga i flockar i väntan på bättre väder. Hela trakten var uppfylld av dem. Deras antal överträffade allt jag ditintills sett. Där de höllo till erbjödo de många fåglarna ett säreget skådespel. Ständigt voro åtskilliga fåglar i luften med flyglekar och skrik. Hade de kommit söderifrån nu, eller voro de fåglar som i början av mars flyttat norrut men som vid snövintern i mars tvingats att åter söka sig söderut i hopp om att nå bättre gynnade trakter?

Den 5 april blev en mycket vacker dag. Solen sken från en molnfri himmel, det blev varmt och vinden mojnade. Snö och is, som ännu fanns här och där, började försvinna. Denna dag började viporna på allvar att komma i rörelse, och många av dem sågos sträcka norrut. Men huvudmassan stannade ännu några dagar. Det var som om fåglarna hade en känsla av att i deras sommarviste det ännu var ogästvänligt och kallt. Så sent som den 11 och 12 april funnos väldiga flockar kvar i Fleninge-trakten. Ett par dagar senare voro de alla försvunna. Våren hade kommit på allvar.

NILS LILJA

4. Mindre strandpiparens (*Charadrius dubius curonicus* GM.) spel och läten

Det fullständiga spelet omfattar två olika motiv, varje motiv upprepas var för sig ett flertal gånger. Stundom föredrar han endast det första motivet, som är entonigt, dock med ett förslag, och bokstaveras: *gli, gli* o. s. v. Det andra motivet är tvåtonigt och bokstaveras: *koio, koio*, eller en annan variant: *koio, koio*. Vanligen börjar spelet med det entoniga motivet, som upprepas i olika tidsintervaller och stundom kan bli ganska ihållande. Därefter övergår spelet till det andra motivet och då får flykten en helt annan karaktär.

Flykten företas lågt över vattenytan, men även högt över omgivningen, även efter mörkrets inbrott, och kan stundom bli rätt ihållande och pågå i minuter.

Rösten är gäll och högljudd under spelet. Han spelar även springande på marken och under jakt efter andra fåglar.

Stillasittande låter han höra andra varianter, längre och kortare motiv, mer eller mindre högljudda. Som hans färger sammansmälta med strandens stenar, är han rätt svår att upptäcka då han är i stillhet. Vid ett tillfälle hörde jag några undertryckta läten från stranden och kom så småningom underfund med att jag hade honom några meter framför mig.

Kommentarer till uppteckningarna:

N:r 1 och 1 är det fullständiga spelet i två varianter. Här har jag endast antytt de olika motivens karaktär. I praktiken bisseras motiven flerfaldigt.

N:r 1 bokstaveras: första motivet: »gli gli», o. s. v., andra motivet: »koio koio», o. s. v. N:r 2: första motivet, som föregående: »gli gli», andra motivet: »koio koio», o. s. v.

N:r 3 t. o. m. 7 äro läten under stillasittande på marken. N:r 8 och 9 hade en skorrande karaktär och upprepades mångfaldigt under jakt efter fåglar på marken och under flykt.

N:r 10 är locklätet: »piu», och n:r 11 höres stundom vid uppfloget och under ständiga upprepningar vid jakt efter andra fåglar. Bokstaveras: »grigrigrå».

Jag har med avsikt underlåtit bokstavering av en del läten, då det är omöjligt att exakt återge hur det låter. Tonhöjd och rytm äro absoluta.

Anm. Tonen C, i andra motiven av spelet, klingade stundom Ciss och det melodiska får då en helt annan karaktär.

O. A. LUNDBORG

5. Videsparvens (*Emberiza rustica* PALL.) sång

Under hemresan från Lappland ett år gjorde jag ett uppehåll vid Bastuträsk och lyckades där påträffa en videsparv och även höra honom sjunga. Och här är hans lilla sångstump, så som han sjöng den. Denna individ började alltid sången på samma sätt, avslutningen varierade han något. Återges här med två olika slutmotiv. Rösten är behaglig och klangfull.

Bokstaveras: T

i
t

i
t

i
 p- li p- li, t
it
it
i p- li p- li p- li.

O. A. LUNDBORG

6. Häckning av tofsvipa (*Vanellus vanellus* L.) i Haparanda

Första gången jag såg en tofsvipa i Haparanda-trakten var våren 1943. Bönder i trakten sade sig ha sett fågeln tidigare men att det varit fråga om vipan hade de ej vetat. Under nämnda vår hittade jag i Tjärhovet strax S om Haparanda 4 redan med 4 ägg i varje. Äggen hunno dock aldrig bli utkläckta, då en översvämning spolierade bona. Året därpå syntes inte någon till. Sommaren 1945 visade den sig åter på flera ställen i Haparanda-trakten. Något mera bo har jag dock inte kunnat finna. Redan 30 april iakttog jag det första exemplaret.

ROLF JOHANSSON

7. Iakttagelser av stenkäckar i Uppsala

Den 3 augusti 1945 påträffade jag i Botaniska trädgården tre stenkäckar (*Coccothraustes coccothraustes* L.). Fåglarna höll sig först uppe i toppar av höga lövträd mittemot Carolinaparken, senare i pyramidformiga granar i trädgårdens centrum. Till slut flögo de allihop bort i riktning mot Slottsbacken. Jag kunde fastställa att minst en av fåglarna bar ungdräkten. Hela tiden hade fåglarna ivrigt låtit höra sina skarpa, karakteristiska »zicks». Kanske hade fåglarna haft sitt bo någonstans på Uppsalas område.

JOH. LEPIKSAAR

8. Högt beläget bo av gärdsmyg (*Troglodytes troglodytes* L.)

Vid en bäck i en blandskog, Fröllinge, Halland, satt 2.7.1945 på en stubbe en nervöst varnande gärdsmyg med mat i näbben.

Intill stod en hög gran. Plötsligt var fågeln försvunnen och ögonblicket efter

regnade några ekrementer ned från granen och strax därpå kom den lilla nu tom-näbbade fågeln samma väg. Nedifrån syntes inget bo, men sedan jag klättrat 9 m upp i trädet, fann jag det fäst på kungsfågelvis i en grenspets c:a 3 m från stammen, givetvis oåtkomligt. Det fanns gott om rishögar och andra lämpliga boplatser i närheten.

ARNE KLEMENTSSON

9. Två kullar av trädpiplärka i samma bo

Den 2.6.1945 hade en trädpiplärka (*Anthus trivialis*) bo med 5 ägg i tätt växande blåbärsris i en björkbacke i Haga s:n, Uppland. Två månader senare (31.7) kunde jag konstatera, att fåglarna (man får väl anta, att åtminstone en av dem var densamma) hade bo med tre flygfärdiga ungar på exakt samma fläck och så vitt jag kunde bedöma i samma bale.

Då jag den 1.8. kl. 22³⁰ undersökte boet med strålkastare för att fastställa, om någon av de äldre fåglarna tillbringade natten i detta, flaxade en fågel därifrån. Den 3 aug. var boet tomt.

EINAR GUNNERBECK

10. Kornknarr i Jämtland

Invid Bynom i Hallens sn i västra Jämtland hörde jag 24 juli 1944 det från mina tidigare somrar i Svealand så välkända ljudet av en kornknarr (*Crex crex* L.). Ledd av det oavbrutna snärpandet gick jag fram mot ljudet och befann mig slutligen på landsvägen långt uppe vid gårdarna i byn. Där hade jag till sist den eftersökta fågeln framför mig, någonstans inne i den frodiga höga grönskan på ängen ned efter sluttningen mot Storsjön. Av resa förhindrad att själv närmare undersöka kornknarrrens förekomst på denna lokal gjorde jag mig senare av markägarefolket underrättad om fågeln. Enligt de uppgifter jag sålunda erhöll väckte det dittills okända låtet allmän uppmärksamhet och hade givit anledning till såväl gissningar som undersökningar. Ingen hade dock sett någon fågel. Låtet hade upphört redan före slåttern, under vilken inga ytterligare iakttagelser beträffande fågeln gjordes. — Kornknarren är tidigare känd från åtskilliga lokaler i Jämtland. I socknar inemot höglandet i väster har den också iakttagits: Offerdal, Alsen, Frösön, Norderön.¹ Fyndet i Hallen kommer emellertid säkerligen fjällen allra närmast, endast 14 km därifrån.

Till ovanstående kan fogas att kornknarr enligt en synnerligen trovärdig uppgift hörts i Hallen de sista dagarna av juli 1946, några hundra m från första fyndplatsen.

HJALMAR ENGDAHL

Zusammenfassung der Mitteilungen:

1. **Binsenrohrsänger and der Südspitze Ölands.** Ein Ex. wurde am 12. August 1945 beobachtet. Es ist dies der dritte Nachweis von *Acrocephalus paludicola* im Lande. Die zwei früheren sind ebenso Herbstfunde und beziehen sich beide auf Vögel, die an Leuchttürmen gefallen sind, und zwar bei Pater Noster (an der Westküste) am 13. Okt. 1945, und bei Hoburgen (Gotland) am 28. Sept. 1943.

2. **Fremdkörper im Nest von Stockente.** Am 26. Mai 1945 wurde auf einer kleinen Insel bei Stockholm ein Nest von *Anas platyrhynchos* mit 5 Eiern gefunden, zwischen

¹ E. LÖNNBERG 1940. Kornknarrrens nuvarande förekomst i Sverige. K. Sv. Vet. Ak. skr. naturskyddsår. nr 37.

denen eine zerbrochene Kaffeetasse (ungefähr eine Hälfte) lag, zweifelsohne vom ♀ hingetragen. Versuche wurden angestellt um zu prüfen, ob die Ente die Tasse wieder hintragen würde, falls sie ausserhalb des Nests gelegt wurde, und bis zu welchem Abstand diese Reaktion eintrat. Dies war der Fall, wenn die Tasse bis zu einer Entfernung von 2 m gelegt wurde. Inzwischen wurden die Eier eins nach dem anderen von Krähen geraubt, so dass die Ente schliesslich am 11.6. nur die Tasse bebrütete. Am 14. Juni hatte sie indessen das Nest verlassen.

Im Juni 1946 wurde auf derselben Insel ein Nest gefunden, wo zwischen den 9 Eiern eine lebende *Helix pomatia* und eine leere Schale derselben Art lagen. In diesem Falle wurden die Schnecken aus einem Abstand bis zu 80 cm eingetragen. Das Ausschlüpfen der Jungen machte dem Versuch ein Ende. Das erste Nest lag in offenem Gelände, das zweite zwischen *Urtica*-Stengeln.

3. Beobachtungen über den Frühlingzug des Kiebitzes (*Vanellus vanellus* L.) in Skåne 1941. Die ersten Vögel wurden am 8. März beobachtet, bei günstigem Wetter und steigender Temperatur. In der folgenden Zeit bis März wurden hier und da Kiebitze beobachtet. Bisher keine nennenswerte Wetterveränderung. Am 25. März aber setzte ein heftiger Schneefall ein und dann kam Kälte mit Nachttemperaturen bis -6 und 7° C. Wind SW. Einzelne Vögel wurden am 29. März auf dem Rückzug beobachtet und die meisten rastenden Vögeln waren verschwunden. Der Schnee verschwand zwischen 31. März und 4. April. Am letztgenannten Tag herrschte ein kalter Westwind mit schneegemischtem Regen und eine Temperatur von -3 und 4° . Überall auf Bäumen, Wegen und Feldern bildete sich eine Eisscholle. An jenem Tag eine grosse Invasion von Kiebitzen, die zu vielen hunderten auf den Feldern ausruhten oder umherliefen. Am 5. April wieder warmes sonniges Wetter. Die Vögel waren jetzt in Bewegung und viele zogen nordwärts. Die Hauptmasse blieb aber noch einige Tage am Platze. Noch am 11. und 12. April erschienen grosse Schwärme ein Paar Tage später aber waren alle verschwunden.

4. Lautäusserungen bei den Flussregenpfeifer (*Charadrius dubius curonicus*). Nr 1. und 2. (in der Notenschrift) sind die Balzrufe, wie sie in zwei Varianten vorkommen. Jede Variante enthält zwei Motive. Erstes von diesen ist in beiden Fällen gleich und kann mit »gli gli gli« wiedergegeben werden, zweite entweder »koiio koiio« u. s. w. oder »koiio koiio« u. s. w. Nr 3 bis 7 sind Läufe von Vögeln auf dem Boden, nr 8 und 9 bei Jagd auf anderen Vögeln. Nr 10 ist der Lockruf »piu«. Nr 11 beim Auffliegen und, mehrmals wiederholt, bei Jagd auf anderen Vögeln: »grigrigris«.

5. Gesang des Waldammers (*Emberiza rustica* PALL.). Wird mit Buchstaben und Notenschrift wiedergegeben, nach Aufzeichnungen bei einem Ex. bei Bastuträsk, Västerbotten.

6. Kiebitz (*Vanellus vanellus* L.) brütet bei Haparanda. Im Frühling 1943 wurden 4 Gelege gefunden, die jedoch sämtlich durch Hochwasser zugrunde gingen. 1944 kehrte kein Kiebitz zurück, aber 1945 wurden Kiebitze an mehreren Plätzen in dieser Gegend beobachtet.

7. Kernbeisser (*Coccothraustes coccothraustes* L.) in Uppsala. Am 3. August 1945 wurden drei Vögel, darunter ein Jungvogel, beobachtet. — Als Brutvogel ist die Art nicht nördlicher als aus Södermanland gemeldet.

8. **Hochbrut vom Zaunkönig.** (*Troglodytes troglodytes* L.) In Halland wurde am 2.7.1945 ein Nest mit Jungen in einer Höhe von 9 m auf einer Fichte gefunden; es war wie ein Goldhähnchenest an einer Zweigspitze 3 m vom Stamm befestigt.

9. **Baumpieper** (*Anthus trivialis* L.) mit zwei Brutten im gleichen Nest. Im Kirchspiel Haga, Uppland, wurde am 2.6.1945 ein Nest mit 5 Eiern gefunden. Am 31.7. enthielt das augenscheinlich gleiche Nest 3 gerade flügge Junge.

10. **Wachtelkönig in Jämtland.** Ein Ex. *Crex crex* bei Bynom, Hallen, am 24. Juli 1944. — Die Art war bisher aus mehreren Plätzen in der Provinz bekannt. Der neue Fundort im westlichen Teil liegt aber nur 14 km von der nächsten Fjeldgegend entfernt.

Litteratur

SIGFRID DURANGO (1945): Till kännedom om tofsmesens, *Parus cristatus cristatus* L., utbredning och biologi i Sverige. — Svensk Faunistisk Revy årg. 7, p. 6—21. — Om gransångaren, *Phylloscopus collybita abietinus* (NILSS.). — Fauna och Flora årg. 40, p. 1—27. — Läsare, som inte ha regelbunden kontakt med »Faunistisk Revy» eller »Fauna och Flora», ha ändå skäl att observera, att SIGFRID DURANGO utkommit med ytterligare ett par av sina fågelbiologiska undersökningar. Han behandlar — i opposition mot raritetsjaktet — två relativt vanliga arter, men dessa ha åtminstone i vårt land studerats mycket obetydligt, varför nytt vetande står att vinna på många punkter. De många roliga häckningsiakttagelserna skola ej refereras här, då publikationerna äro lätt tillgängliga. Utbredningsuppgifterna äro för bägge arter utförligare och bättre kommenterade än någonstans tidigare. I tofsmesartikeln gläder man sig särskilt åt de täta jämförelserna med in- och utländska släktingar, och för gransångaren tillkommer en intressant sammanställning av sträckdata. Ytterligare uppgifter kunde visserligen lätt ha erhållits genom förfrågningar i en större krets av ornitologer, men författarens önskan har uppenbarligen varit att få ut sin uppsats innan materialet blivit alltför ohanterligt — en mycket naturlig synpunkt särskilt för den, som är i färd med större undersökningar och har ont om tid redan till dem. C. EDELSTAM

FINN SALOMONSEN (1944): The Atlantic Alcidae. — Göteborg. Vet. o. Vitterhetssamh. handl. (6) B (3) 5. — Chefen för Köpenhamns museets ornitologiska avdelning sammanfattar här sin erfarenhet av Atlantens alkfågelformer. Med största omsorg klarlägges de olika arternas geografiska variation, och resultatet är intressant inte minst för Sveriges del. Han bestyrker värdet av att upprätthålla sillgrisslans östersjöras *intermedia*, som genom sin ryggfärg genomgående kan skiljas från andra former av arten, och han påvisar som en nyhet att ostkustens och västkustens tobisgrissla i vissa mått äro så olika att den sista kan uppställas som egen ras (kallad *atlantis*). T. o. m. tordmulen visar i Östersjön en liten avvikelse från närmaste västliga stam (den norska). För tobisgrisslan meddelas dessutom en markant skillnad i ruggningstiden mellan ost- och västkusten. Överhuvudtaget är arternas ruggningsförhållanden föremål för stor uppmärksamhet i denna avhandling, och det är man tacksam för, eftersom de bjuda på åtskilligt mer nytt än de ytligt taxonomiska detaljerna. Författaren tar också tillfället i akt att belysa dessa processers djupare

sammanhang; bl. a. finner man diskussioner om betydelsen av vingpennornas långsamma tillväxt hos sillgrisslans och tordmulens ungar och om orsaken till den nyssnämnda tidsvariationen i tobisgrisslornas fjäderfällning. Det vore värdefullt att av denne kännare en gång få se ett sådant allmänt arbete om fåglarnas ruggningsförhållanden, som ännu saknas för den som vill sätta sig in i dessa för ornitologen elementärt viktiga frågor.

Vidare relateras de många egendomliga mutationsfenomenen, t. ex. de svartvingade tobisgrisslorna, »värgarna» hos lunnefågeln och *ringvia*-formen av sillgrisslan. För den sistnämnda kan författaren i sin fylliga litteraturförteckning hänvisa till de nyligen offentliggjorda engelska undersökningarna, som vackert registrera dess geografiska frekvensvariation.

För alla former ges goda uppgifter om utbredningen, och biologen har nöje av de många nya fakta som lämnas om deras flyttningvägar. Möjligheten att fastslå enskilda vinterströvares ursprung på grundval av raskännetecknen (vilket går bra för vissa former, för andra sämre) har gett många upplysningar utöver vad ringmärkningen hunnit prestera. Man får bl. a. veta, att norska sillgrisslor och tordmular vintertid vandra ned utmed svenska västkusten, där de anträffas vida oftare än sina baltiska anförvanter, vilka — som man ju förut visste — bara undantagsvis kommer utanför Öresund på sina strövtåg, något som ju kom att stå särskilt tordmulen dyrt under isvintrarna.

Det är glädjande, att svenska samlingar i så hög grad kunnat bidra till belysandet av dessa sidor i alkfåglarnas liv.

CARL EDELSTAM

O. LEIVO (1945): Der Sumpfrohrsänger, *Acrocephalus palustris* (BECHST.), zum ersten Mal in Finnland angetroffen. *Ornis Fennica* 22: 1—10 (på finska m. tysk sammanf.). — Kärrsångaren, vars häckningsområde genom de skånska, tyska och baltiska förekomsterna griper om södra delen av Östersjön, har nu även för första gången påträffats norr om Finska viken, i det tvenne ♂♂ iakttagits på två lokaler i närheten av Helsingfors under tiden 4—9 juni 1944. Förf. har en ingående beskrivning av sången, som jämföres med busksångarens (*A. dumetorum*). Detta avsnitt refereras dock ej.

U. B.

FÖRENINGSNOTISER

Vår Fågelvärld får statsbidrag

Kungl. Maj:t har genom beslut av den 21 juli 1946 tillerkänt Sveriges Ornitologiska Förening ett statsbidrag på 1.000 kr. för utgivande under år 1946 av föreningens tidskrift. Föreningen ålades samtidigt att utan avgift av V. F. överlämna till Ecklesiastikdepartementet 2 exemplar, till Kungl. Biblioteket, Universitetsbiblioteken i Lund och Uppsala samt Pedagogiska biblioteket i Stockholm vardera 1 ex.

Det är en glädje för föreningen att motta detta bidrag, som utgör en uppmuntran för föreningens strävanden och fortsatta verksamhet.

Ny skattemästare i föreningen

Jägmästare BERTIL HAGLUND, som när föreningen startade sin verksamhet godhetsfullt ställde sig till förfogande som skattemästare, har nu tyvärr på grund av

bristande tid måst avsäga sig denna post. För det nitiska arbete han hittills nedlagt till föreningens fromma, ber föreningen få uttrycka sin tacksamhet.

Till ny skattmästare har styrelsen utsett kamrer ELIS WIDE, Stockholm.

Ottenby fågelstation

Som bidrag till stationens inredning har kamrer ELIS WIDE skänkt ett möblemang.

De föreningsmedlemmar, som ämna besöka stationen och där önska övernatta, ombedes därom på förhand underrätta, antingen sekreteraren eller direkt stationen (tel. Grönhögen 13 B). Sängplatsutrymmet är begränsat och måste i första hand reserveras för dem som äro engagerade i arbetet på stationen. Lakan och handdukar torde medtagas. Stationen tillhandahåller för dem som önska papperslakan mot särskild avgift. Mathållningen är helt baserad på självhushåll. Köksutrustning finnes. Potatis och mjölk kan erhållas av fyrapersonalen, övrig proviant finnes närmast i Näsby nära järnvägsstationen.

Från föreningens verksamhet

Exkursionen till Angarnssjön den 12 maj 1946. Minst 100 deltagare startade vid halv åttatiden på söndagsmorgonen med kamrer RUNE BOLLVIK som ledare färden från Vallentuna station genom terrängen åt nordost till Angarnssjön, som på modernare kartor kallas Angarnssjöängen, men som åtminstone vår och höst gör skäl för beteckningen sjö. Under skogspromenaden fram till Klosterbacken hördes förutom bofink, lövsångare, mesar, kol- och taltrast m. fl. även ärtsångare på flera håll. Strax öster om Klosterbacken påträffades bo av ormvråk i en tall på höjdslutningen, sedan fågeln själv beskådats en stund i närheten. Under rast på Klosterbacken med pampig utsikt över hela trakten kunde man se bruna kärrhöken över vassarna och videdjunglerna i södra delen av sjön, som lyste med en vidsträckt vattenspegel därbakom. Men det var de rastande lappländska snäpporna, som dominerade av dagens fåglar. Små grönbenflockar med klingande spel stöttes upp ideligen från de blöta ängarna vid sjön och från luften ljöd gång på gång glutt-snäppans skallande rop eller svartnsnäppans snärtiga vissling. Skrattmåsarna larmade över vattnet, där man bland de utspridda sothönsen kunde urskilja några gräsänder, krickor och brunänder. Hela tiden spelade storspoven — traktens karaktärsfågel — från flera håll. Ett bo med ägg röjdes, då den ruvande fågeln flög upp framför de framryckande fågelskådarna. Efter vandringen runt sjön gick på e. m. återfärden till stationen och tåget utmed landsvägen i söder.

Takttagna arter: kråka, skata, kaja, stare, grönfink, bofink, gråsparv, pilfink, ortolansparv, sävsparv, sånglärka, trädpiplärka, sädesärta, gulärta, talgoxe, blåmes, svartmes, tallita, entita, kungsfågel, svartvit flugsnappare, lövsångare, ärtsångare, sävsångare, koltrast, taltrast, stenskvätta, buskskvätta, rödstjärt, rödhake, ladusvala, gröngöling, spillkråka, gök, ormvråk, brun kärrhök, ringduva, skogsduva, orre, tofsvipa, storspov, brushane, glutt-snäppa, rödbena, enkelbeckasin, vattenrall, sothöna brunand, skedand, gräsand och skrattmås.

Exkursionen till Tyresta den 26 maj 1946. Till Stockholm stads friluftreservat Tyresta c:a två mil sydost om Stockholm hade omkring 70 fågelentusiaster lockats för att se vad de orörda, delvis förvildade skogsmarkerna hade att bjuda i fågelväg. Ledare var hr RUNE BOLLVIK. Från busshållplatsen Malmen gick vandringen i grannaste väder utmed den smala, slingrande vägen till Tyresta by.

De vackra, omväxlande markerna, som passerades, hade redan vid framkomsten till byn presenterat det allra mesta i fågelväg, av vilket särskilt kan nämnas fyra sylvior, ortolansparv och trädlärka. Trädlärkan är just karakteristisk för de skogomgärdade odlingsarna i Tyrestaområdet. Efter matrast i den gamla vackra 1700-talsbyn följdes en av skogsstigarna upp mot ett av reservatets fyra fiskgjusbon. I en av backarna nära byn kunde dubbeltrasten noteras som nummer fyra av iakttagna trastar. Vid den lilla tjärnen strax sydväst om Årsjön lät sig fiskgjusarna helt ogenerat beskådas på och vid boet i en tall i myrkan. Sedan alla sett sig mätta på de ståtliga rovfåg-larna, bar det av till Årsjön strax intill. I södra delen av sjön simmade ett par stor-lommar, som jämte gjusarna allmänt ansågos som dagens höjdpunkt.

Iakttagna arter: kråka, skata, kaja, nötskrika, stare, korsnäbb, bofink, gulspurv, ortolansparv, trädlärka, sånglärka, trädpiplärka, sädesärta, trädkrypare, nötväcka, talgoxe, blåmes, svartmes, tofsmes, entita, tallita, stjärtmes, kungsfågel, svartvit flugsnappare, grå flugsnappare, lövsångare, svarthätta, törnsångare, trädgårdssångare, ärtsångare, björktrast, dubbeltrast, taltrast, koltrast, stenskvätta, rödstjärt, rödhake, hussvala, ladusvala, gröngöling, spillkråka, gök, tornsvala, ormråk, fiskgjuse, ring-duva, grönbena, storlom och fiskmå.

Exkursionen till Hjälstaviken den 2 juni 1946. Vid framkomsten till Hjälstaviken på f. m. hade de ca 70 exkursionsdeltagarna med RUNE BOLLVIK som ciceron under den halvlånga skogs promenaden från Ekolsunds station utmed östra sidan av Ekolsundsviken redan blivit mer eller mindre bekanta med de flesta av dagens fåglar. Det var svarthättan, som genast på andra sidan järnvägsbron kom den stora skaran fågelskådare att lyssna särskilt andäktigt. Sedan kom slag i slag allt övrigt i fågelsångsväg, som följer med en skogs promenad denna årstid. Bofink, lövsångare, kol- och taltrast, rödhake, trädpiplärka, grönsångare, trädgårdssångare, mesar, gök m. fl. Över Ekolsundsviken dök den första fiskgjusen upp med en bångstyrig braxen i klorna. Nere vid stranden gingo gulärlor och ängs-piplärkor upp framför fötterna och i vassen, varifrån sävsparv, säv- och rörsångare hördes sjunga, hade en grann törnskathane tillfälligt fattat posto och lät sig inte det minsta störas av mycket närgången kikargranskning. Vid framkomsten till Hjälstaviken gjordes först en avstickare till »Parnassen», lövskogsdungen i sydväst, där särskild uppmärksamhet ägnades åt bastardnäktergalen. Efter en tur utåt tuvängarna, som inte lämnade något utöver vad som redan setts, var det tid för matrast på Kvarnberget, där då och då smörgåsätandet avbröts för närmare granskning av kärhökar, fiskgjusar m. m. över viken. Med en god kikare kunde man även bestämma de olika vattenfåg-larna, som lågo utspridda på klarvattenytorna mellan de talrika sävholmarna. Inte så alldeles väntat mitt på dagen hördes rördrommen, platsens stora publikattraktion, blåsa ett enda tag. Under vägen tillbaka till stationen utmed andra sidan av Ekolsundsviken utgjorde en tornfalk det enda nya inslaget i dagens artlista, som omfattade följande arter: kråka, skata, kaja, stare, steglits, hämpling, grönfink, bofink, gråspurv, pilfink, ortolansparv, gulspurv, sävsparv, sånglärka, ängs-piplärka, trädpiplärka, sädesärta, trädkrypare, nötväcka, talgoxe, blåmes, svartmes, tofsmes, tallita, entita, stjärtmes, kungsfågel, törnskata, svartvit flugsnappare, grå flugsnappare, lövsångare, grönsångare, svarthätta, törnsångare, trädgårdssångare, ärtsångare, bastardnäktergal, rörsångare, sävsångare, björktrast, taltrast, koltrast, stenskvätta, buskskvätta, rödstjärt, rödhake, hussvala, ladusvala, gröngöling, spillkråka, gök,

tornsvala, tornfalk, ormvråk, fiskgjuse, brun kärrhök, ringduva, skogsduva, fasan, tofsvipa, storspov, enkelbeckasin, vattenrall, sothöna, rördrom, brunand, vigg, skedand, gräsand, kricka, knölsvan, skrattnås, fisknås, gråtrut, fisktärna och skäggdopping.

Exkursionen i Malmö den 28 maj 1946. Mellan 500 och 600 personer hade samlats utanför Hovrätten i Malmö kl. 4,³⁰ på morgonen tisdagen 28 maj för att delta i Ornitologiska Föreningens första propagandaexkursion genom Malmö parker. En så våldsamt tillslutning var ju knappast väntad, men de fyra ledarna herrar FOLKE KÖHLER, TORSTEN MALMBERG, HJALMAR MATTSSON och ARNE SCHMITZ, åtog sig var sin grupp och demonstrerade och kommenterade såväl fågelliv som fågelsång så gott sig göra lät. Under ett par timmars tid vandrade man genom Slottsparken och Kungsparken. Vädret var gott, intresset hos de församlade utomordentligt och det ornitologiska utbytet tillfredsställande. Ett 15-tal nya medlemmar anmälde sig.

Följande fågelarter sågos: kaja, skata, stare, grönfink, hämpling, bofink, gråsparv, piffink, talgoxe, blåmes, lövsångare, trädgårdssångare, svarthätta, sävsångare, bastardnäktergal, grå flugsnappare, svartvit flugsnappare, rödstjärt, taltrast (av denna art anträffades och demonstrerades även ett övergivet bo med ägg), koltrast, näktergal, ladusvala, hussvala, backsvala, tornsvala, gök, rörhöna, sothöna, fasan och skrattnås.

Exkursionen till Saltholm den 2 juni 1946. Söndagen 2 juni inleddes det direkta samarbetet mellan de danska och svenska ornitologföreningarna genom en gemensam exkursion till Saltholm. Vädret var på morgonen det sämsta tänkbara, men trots detta infunno sig 62 personer vid båtläget i Limhamn, där man steg ombord i väntande fiskebåtar. Redan vid överfärdens början slutade regnet, och under resten av dagen var det mestadels klart och soligt. — Vid Barakkebroen på Saltholms nordsida mötte ett 50-tal danska ornitologer med grosserer CHRISTIAN KRÜGER som ledare. Efter en kort orientering startade man rundvandringen och gav sig i grupper söderut längs öns västsida, dels längs stranden, dels över de öppna, här och där marskartade gräsmarkerna. Måltidsrast hölls vid den lilla dungen »Amagerskov», och sedan fortsattes vandringen ända till Svaneklapperne på sydkusten. Först vid 16-tiden var man tillbaka vid utgångspunkten.

»Fuglenes Ö i Oresund» gjorde skäl för sitt namn. Vitfågeln dominerade starkt och var förvånande jämnt fördelad över det väldiga området. Vart man gick, stötte man på bon av gråtrut och fisknås med ägg eller ungar i olika utvecklingsstadier. En stor gråtrutunge visade sig vara starkt albinistisk. Det gavs också utomordentliga tillfällen att studera och jämföra fisktärna och silvertärna, deras utseende och skiljaktigheter i fält, deras häckningsvanor och bon. Silvertärnorna häckade huvudsakligen vid stränderna, gärna på grusmark eller bland flintstenar, där vegetationstäcket var sparsamt. Av fisktärna anträffades bl. a. en väl avgränsad koloni i en frodig gräsmark ett stycke från stranden. Minst tre kullar av rödbena hade lagts i anslutning till denna tärnkoloni. Kärrsnäppor sågos flerstädes, och ungar påträffades och ringmärktes. En ung skärfläcka blev också fångad och ringmärkt, trots föräldrarnas protester. På ett något dygt område med smärre vattenhål sågos flera brushanar, vilka även visade ansatser till spel. Vipan var fåtalig; strandskatan däremot är öns vanligaste vadare och häckar enligt uppgift i 100 à 150 par. Även av denna art sågs en albino, en nästan helvit vuxen fågel. — En ensam trana väckte stort intresse, där den flög fram lågt över ängarna, förföljd av måsar och vipor. —

Andfågeln voro talrika. Ejderbon med ägg och nykläckta ungar fingo vi se. Även må nämnas en stjärtandkull med nästan helt utvuxna ungar, vilket visar, att äggläggningen i detta fall påbörjats redan före 1 april. — Knölsvanfloekar på 20—30 ex. sågos flyga på avstånd, gravänderna voro talrika, småskrakar ströko förbi längs stränderna, och skedänder och årtor lyfte ur vattenhålen, där småtärnor fiskade.

Följande fågelarter iakttogos: Kråka (hade bo i låg buske i Amagerskov), stare (häckade vid Holmegaard på öns nordsida), gråsparv, sånglärka, ängspiplärka (även bo anträffat), törnskata, bastardnäktergal (sjöng i Amagerskov), ladusvala, hussvala, knölsvan, gravand, gräsand, kricka, årtå, bläsand, stjärtand, skedand, ejder, småskrak, tordmule (ett dött ex. anträffat), vipa, större strandpipare, kärrensäppa, mossnäppa, brushane, rödbena, skärfläcka, enkelbeckasin, strandskata, fisktärna, silvertärna, småtärna, gråtrut, sillmås, fiskmås, skrattmås, trana och sothöna.

Fågellivet var överhuvudtaget synnerligen rikt, och många intressanta iakttagelser gjordes rörande olika arters fältkännetecken, häckning, biotopval o. s. v. Stämningen bland deltagarna var också den allra bästa, samspråket livligt, och många ornitologiska problem blevo föremål för givande diskussioner mellan danskar och svenskar. Den danska broderföreningen och dess exkursionsledare organiserade och ledde turen på ett utmärkt sätt. Åtskilliga kända danska ornitologer voro närvarande, togo hand om de olika grupperna och ledde dem över de mest givande områdena.

Sveriges Ornitologiska Förening tackar hjärtligt de danska värdarna för den lyckade dagen och hoppas på fortsatt givande samarbete till medlemmarnas trevnad och till fågelforskningens fromma.

Kallelser

Höstexcursioner i Stockholms-trakten

Till Säbysjön söndagen 6 oktober. Tåg från Stockholm C till Jakobsberg kl. 6³⁶. Återresa kl. 15⁰⁸. Tur och retur kr. 1.70.

Till Hjälstaviken söndagen 13 oktober. Tåg till Ekolsund där samling sker, avgår från Stockholm C kl. 6³⁶. Från stationen fram till viken ca en halv mils promenad. Återresa från Ekolsund kl. 18²³. Tur- och returbiljett kr. 5.30.

Sammanträde i Stockholm den 26 oktober. Föredrag av konservator ARTUR CHRISTIANSEN, om »Skarvens Geninvandring i Danmark» med ljusbilder och film. Dessutom kommer föredragshållaren att visa färgbilder av sällsynta danska fåglar samt en färgfilm. Lokal Stockholms Högskolas sal D kl. 19⁰⁰. Lokal för nachspelet meddelas under sammanträdet.

Höstexcursion i Skåne

Till Sövde och Häckeberga söndagen den 13 oktober. Excursion per buss till sydsånska fågelmarker. Samling vid Lunds C kl. 4⁴⁵ fm. Förhandsanmälan för deltagande lämnas till tel. Lund 117 06 eller adr. S. O. F., Zool. Inst., Lund. Deltagareantalet begränsat. Pris ca 6 kr.

RÄTTELSE. Å sid. 91 i denna årgång angavs Lycke felaktigt att ligga i Västergötland. Det ligger i Bohuslän.

Medlemskap i

Dansk Ornithologisk Forening
och
Ornitologiska Föreningen i Finland

erhållas genom att insätta 7 resp. 4 sv. kronor
på S.O.F:s postgironummer 199499. Anteckna
på kupongen vad beloppet gäller! Medlemmar
i dessa föreningar erhålla utan extra kostnad

Dansk Ornithologisk Forenings Tidskrift
resp.
Ornis Fennica

Svensk fågelvärld *och* svensk kameramateriel

Det svenska flygvapnet har under avspärningen till stor del varit beroende av svensk kameramateriel. Under denna tid ha många och ganska epokgörande konstruktioner sett dagen, och svensk kameratillverkning står idag i internationell klass.

Det är Ross Aktiebolag, som stått för dessa komplicerade tillverkningar - och det blir Ross som kommer med *svenska* kamerakonstruktioner, lämpade för naturvetare.

ROSS

ROSS AKTIEBOLAG - Odinsgatan 28, Göteborg

